



**Hanzehogeschool
Groningen**

University of Applied Sciences

Kenniscentrum NoorderRuimte

Samen werken aan een bruisend hart

Beschouwing over twee experimenten met cocreatie
rondom openbare ruimte en winkelcentrum in Paddepoel



18 april 2017

share your talent. **move** the world.

Samen werken aan een bruisend hart

*Beschouwing over twee experimenten met cocreatie
rondom openbare ruimte en winkelcentrum in Paddepoel*

In opdracht van:

Werkgroep Bouwen & Duurzaamheid van Cocreatie Paddepoel

Door:

Mariëlle Bovenhoff

Foto omslag: Sloopwerkzaamheden op de voormalige Rabo-locatie aan de Pleiadenlaan, januari 2017

© Kenniscentrum NoorderRuimte

Lectoraat Krimp & Leefomgeving
Hanzehogeschool Groningen

April 2017

This is a publication of Hanze University of Applied Sciences Groningen. Application for the reproduction of any part of this report in any form should be made to the authors. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced in a retrieval system or transmitted in any form or by other means (electronic, mechanical, photocopying or otherwise) without the authors' prior, written permission.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Ontstaan, ontwikkeling en toekomst van Paddepoel	7
2.1 Snelle opbouw 1966-1970	7
2.2 Het toekomstig centrum van Paddepoel	8
3. Achtergronden van cocreatie	13
3.1 Terminologie en historie.....	13
3.2 Contexten en vormen van cocreatie.....	14
3.3 Cocreatie in het publieke domein	15
3.4 Bevindingen uit literatuur vergeleken met cocreatie in Paddepoel	19
4. Cocreatie Paddepoel	21
4.1 Groningse voorlopers van cocreatie	21
4.2 Paddepoel: experimenteren met cocreatie	22
4.3 Het proces van cocreatie tussen januari 2015 en december 2016.....	24
4.4 Opdrachtgever VastgoedLAB-onderzoek.....	30
5. Twee projecten rondom 'Bouwen' met inzet van studenten	32
5.1 Onderzoeksproject 'Transformatie openbare ruimte'	32
5.2 Onderzoeksproject 'Een winkelcentrum voor jong en oud'	36
6. Evaluatie en aanbevelingen	41
6.1 Evaluatie beoogde resultaten	41
6.2 Aanbevelingen begeleiding studenten vanuit Hanzehogeschool/Kenniscentrum.....	42
6.3 Aanbevelingen contacten met opdrachtgevers van projecten.....	43
6.4 Aanbevelingen betrekken van bewoners	43
6.5 Aanbevelingen voor complexe opdrachten	45
6.6 Tot slot	46
Bronnen	47
Bijlagen:	50
Bijlage 1: kaartbeeld Paddepoel op Gebiedsprogramma gemeente Groningen	51
Bijlage 2: uitnodigingsbrief bewonerssessie, oktober 2016.....	52
Bijlage 3: Enquêtevragen Transformatie openbare ruimte	53
Bijlage 4: Enquêtevragen winkelcentrum.....	55

1. Inleiding

De naoorlogse wijk Paddepoel ligt tussen het stadscentrum en het Zernikecomplex, waar diverse opleidingen van Hanzehogeschool en Rijksuniversiteit gevestigd zijn. Dat maakt Paddepoel tot een vanzelfsprekende doorvoerroute voor studenten op weg naar hun colleges, maar ook tot een wijk waar veel studenten woonruimte hebben gevonden – en in de toekomst zullen vinden. In de periode 2016-2020 realiseren diverse partijen grootschalige nieuwbouw in Paddepoel, voornamelijk studenten- en jongerenhuisvesting. Studenten en Paddepoel blijken goed samen te gaan, ‘zolang de studenten maar bereid zijn onderdeel van de wijk te zijn,’ sprak voorzitter van de wijkraad Roelhof van Weering tegen *Dagblad van het Noorden* in september 2015. ‘Wij zeggen altijd “met het gezicht naar de wijk toe, niet met de rug”.’ (Brandsma 2015).

In februari 2017 is de komst van honderden nieuwe student-bewoners in de wijk Paddepoel volop in voorbereiding. Campus Zonnelaan is sinds juli 2016 opgeleverd en bewoond; de nieuwbouw op de Trefkoel-locatie is naar verwachting in het najaar van 2017 voltooid. De toekomstige wooncomplexen waar dit rapport over gaat, worden gebouwd in het hart van Paddepoel, direct ten zuiden van het winkelcentrum. Daar is het oude Rabokantoor inmiddels volledig gesloopt; voorbereidingen voor de herontwikkeling van de GAK-locatie zijn gestart. Op beide locaties verrijzen de komende jaren studenten- en jongerencomplexen, en appartementen in de vrijehuursector.



Figuur 1: Het centrum van de wijk Paddepoel (bron: Google Maps juli 2016 [bewerkt])

Omdat de ontwikkeling van deze nieuwbouwcomplexen in het centrum tegelijkertijd kansen biedt tot transformatie van het gehele openbare gebied ertussenin en eromheen (zie figuur 1), heeft de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid van Cocreatie Paddepoel begin 2016 contact gezocht met de Hanzehogeschool Groningen. De gedachte was om studenten in samenwerking met bewoners ideeën te laten ontwikkelen voor zowel de openbare ruimte als het winkelcentrum, dat slechts door de Pleiadenlaan gescheiden is van de Rabo- en GAK-locaties (zie figuur 1).

Acht derdejaarsstudenten van de opleiding Vastgoed & Makelaardij hebben in het kader van een onderzoeks- en adviessemester de opdracht gekregen een bijdrage te leveren aan de gezamenlijke herontwikkeling van dit gebied, op zodanige wijze dat toekomstige student-bewoners van deze complexen uitgenodigd worden 'met hun gezicht naar de wijk' te komen wonen. Met andere woorden, het is de bedoeling dat de cocreatieve herontwikkeling van het centrumgebied eraan bijdraagt dat toekomstige studenten goed landen in de wijk Paddepoel, dat zij daadwerkelijk gebruik gaan maken van voorzieningen in de wijk en in contact komen met de huidige bewoners.

Deze eindrapportage schetst eerst in het kort de toekomstige ontwikkelingen in Paddepoel (hoofdstuk 2), gaat dan dieper in op processen van cocreatie, vooral cocreatie in het publieke domein, en tracht bevindingen uit onderzoek te koppelen aan het proces van cocreatie in Paddepoel (hoofdstuk 3). Vervolgens worden ontstaan en voortgang van het cocreatieve proces in de wijk Paddepoel beschreven, waarbij speciaal ingezoomd wordt op ervaren knelpunten (hoofdstuk 4). Hoofdstuk 5 bevat een weergave van de twee onderzoeksprojecten die studenten Vastgoed & Makelaardij tussen september 2016 en januari 2017 uitgevoerd hebben; uiteraard volgt er ook een evaluatie van het proces van deze projecten. We sluiten af met een tiental aanbevelingen voor processen van cocreatie en voor het begeleiden van studenten bij cocreatieve projecten in stadswijken (hoofdstuk 6).

2. Ontstaan, ontwikkeling en toekomst van Paddepoel

2.1 Snelle opbouw 1966-1970

In april 1966 namen de eerste bewoners de sleutel van hun nieuwe woning in de naoorlogse uitbreidingswijk Paddepoel in ontvangst. In de vijf jaren die volgden, werden maar liefst 4440 woningen, 5 studentenflats en 3 bejaardentehuizen gebouwd (Hofman 1986; Groninger Gezinsbode 1967). Toen in 1969 de aanleg van het winkelcentrum begon, was het gehele centrumgebied nog een open terrein: alleen het GAK-kantoor was in aanbouw. In maart 1967 wijdt de Groninger Gezinsbode een artikel aan de toentertijd nieuwste stadswijk en schrijft over het winkelcentrum:

‘Dit winkelcentrum zal o.a. twee warenhuizen omvatten en wel Vroom en Dreesmann en de Hema. Verder komen er supermarkets en een 35-tal zaken in verschillende branches. Bij het geheel is parkeerruimte voor een 700 auto’s gedacht, 1000 fietsers zullen er hun rijwielen kwijt kunnen. Het winkelcentrum krijgt promenades, gedeeltelijk overdekt, uitsluitend toegankelijk voor wandelaars.’

In 1973 werd tegenover het winkelcentrum de kantorenflat van de Raiffeissenbank (de latere Rabobank) geopend. In 1991 werd het winkelcentrum gerenoveerd en overdekt. Vanaf ongeveer 2005 vond op een aantal locaties in de wijk herontwikkeling plaats, zoals het zuidwestelijk deel (Eridanus- en Pegasusstraat) en de projecten ZON Wonen I en II in het zuidoosten (Grote Beerstraat).
Figuur 2 toont een plattegrond van de wijk in 2016.



Figuur 2: de gehele wijk Paddepoel in 2016 (stadsplattegrond Groningen 61^e editie, Falkplan BV)

Terwijl vanaf april 1966 veel jonge gezinnen zich in de wijk vestigden, kent Paddepoel vijftig jaar later een diversere bevolkingssamenstelling: de wijk biedt woonruimte aan gezinnen, ouderen, jongeren (inclusief studenten), zowel autochtone Groningers als binnen- en buitenlandse migranten. Het percentage studenten in Paddepoel is met 8,6% niet bovengemiddeld hoog – ter vergelijking: in Selwerd en Vinkhuizen is het percentage studenten 14,7 respectievelijk 11,5. Er is echter een aanzienlijk verschil tussen het noordelijk en zuidelijk deel van de wijk. In tabel 1 is het percentage studenten uitgesplitst voor Paddepoel-Noord en -Zuid, waaruit blijkt dat in het noorden van de wijk veel meer studenten wonen.

Tabel 1*Absoluut en relatief aantal studenten in Paddepoel-Noord en -Zuid in 2015**(bron: Gronometer/buurtmonitor)*

Buurt	Aantal Bewoners	Aantal studenten	Percentage studenten
Paddepoel-Noord	5467	589	10,7%
Paddepoel-Zuid	4722	280	6%

In 2016 is Paddepoel nog een vergrijzende wijk, maar door de toekomstig bij te bouwen wooneenheden voor jongeren valt het aandeel 65+'ers vanaf ongeveer 2018 lager uit. De reeds genoemde voormalige kantoorgebouwen van GAK en Rabobank zijn of worden binnenkort gesloopt om plaats te maken voor studenten- en jongerencomplexen; daarnaast draagt ook andere nieuwbouw bij aan de toename van jongeren in Paddepoel. Campus Zonnelaan is al gereed en telt 284 zelfstandige studio's. Op de voormalige locatie van de Trefkoel aan de Zonnelaan wordt in opdracht van woningcorporatie Nijestee een nieuw jongerencomplex gerealiseerd (De Trefkoel fase 2). Het gebouw, dat eind 2017 wordt opgeleverd, is aardbevingsbestendig en CO₂-neutraal en biedt 465 woningen (Gemeente Groningen 2016a).

De gemeente wil het project Campus Groningen – het voormalige BouwJong uit 2011 – verder versnellen. Ze heeft daarbij vooral aandacht voor de woonkwaliteit voor jongeren en de ervaring van de omgevingskwaliteit door de buurt (Gemeente Groningen 2015). In het Meerjarenprogramma Wonen geeft de gemeente aan dat ze streeft naar een 'gevarieerd woningaanbod met aantrekkelijke, leefbare wijken die ruimte bieden aan alle bevolkingsgroepen en leefstijlen (2016a: 3). Hierbij ligt de nadruk sterker op kwaliteit dan op kwantiteit. De gemeente schatte eind 2016 de opgave voor jongerenhuisvesting tussen 2017-2020 in op 450 tot 500 nieuw te bouwen zelfstandige eenheden per jaar, met daarnaast eventueel specifieke shortstay-concepten voor huisvesting van internationale studenten (Gemeente Groningen 2016a).

2.2 Het toekomstig centrum van Paddepoel

Het gebied waarop dit onderzoek inzoomt, omvat het winkelcentrum Paddepoel en de voormalige GAK- en Rabo-kantoren ten zuiden daarvan (zie figuur 1 in hoofdstuk 1). Winkelcentrum en voormalige kantoren worden van elkaar gescheiden door de Pleiadenlaan. Ten westen van het GAK-kantoor bevindt zich een BP-tankstation. Daarnaast ligt een ruime parkeerplaats die in bezit is van de Vereniging van Eigenaren (VVE) van het winkelcentrum. Ten zuiden van deze terreinen ligt een grote vijver, waaromheen een wandelpad met bomen voert. Naast de GAK- en Rabo-gebouwen liggen nog een aantal bijbehorende parkeerplaatsen. Nu de GAK- en Rabo-locatie op korte termijn worden

herontwikkeld tot (grotendeels) complexen voor jongeren, en ook het winkelcentrum gaat uitbreiden, staat het centrum van Paddepoel aan de vooravond van een grootscheepse wijkvernieuwing.

Op de foto's is te zien dat woningcorporatie Lefier de Rabotoren inmiddels heeft laten slopen:



Afbeelding boven: december 2016 (bron Paddepoel.info), linksonder: december 2016 (foto Dagblad van het Noorden), rechtsonder: begin januari 2017 (foto M. Bovenhoff)

Medio januari 2017 is de Rabotoren volledig gesloopt; het GAK-gebouw staat er nog en wordt via CareX¹ tijdelijk bewoond. Op de plek van de voormalige Rabo-toren verschijnt een 166 meter hoge woontoren die de naam Polaris krijgt (Lefier 2016). Daarnaast komt een bijgebouw, waarover alleen in het bestemmingsplan Polaris de volgende informatie te vinden is: 'Het complex bestaat uit twee volumes. De toren richt zich met de entree op de belangrijkste stedenbouwkundige structuur (de Zonnelaan) en is verder alzijdig. [...] Het tweede volume richt zich met de voorkant op het groen en het water rondom, met name naar de Wilgenlaan.' (Gemeente Groningen, 2017c). De nieuwe bebouwing zal meer naar de Pleiadenlaan komen te staan, wat ervoor zorgt dat er aan de kant van

¹ Bedrijf in Noord-Nederland dat leegstaande panden beheert en tijdelijk verhuurt.

de Wilgenlaan meer ruimte komt voor groen. De plannen voor Polaris bevinden zich in een gevorderd stadium en de toren met bijgebouw gaat er als volgt uitzien:



Figuur 2: *Impressies van de toekomstige Polaris-toren* (bronnen: www.lefrier.nl en Bestemmingsplan Polaris Pleiadenlaan)

Een projectofferte van 8 december 2016 geeft wat meer inzicht in de plannen voor de nieuwbouw op de GAK-locatie. In samenwerking met vastgoedontwikkelaar Mensenborgh gaat Nijestee daar ruim 300 toekomstbestendige en energiezuinige woningen in twee woontorens ontwikkelen onder de namen *Atlas* en *Pleione*. In deze twee complexen komen ca. 224 semi-zelfstandige studenteneenheden van 19m², ca. 88 tweekamerappartementen van 42-50m² en ca. 45 vrije-sectorhuurwoningen van 70m² (Huizenga 2016). Start van de bouw is gepland voor september 2017 en oplevering voor augustus 2018².

In figuur 3 is een schets te zien van de nieuwe situatie: twee gebouwen, gescheiden door groen en bestrating (deels parkeerplaatsen). Ten noorden is de Pleiadenlaan te zien en daarboven nog een stukje van de huidige parkeerplaats van het winkelcentrum, dat op termijn plaatsmaakt voor de uitbreiding van het winkelcentrum.



Figuur 3: *Schets plattegrond van de nieuwe complexen Atlas en Pleione* (www.mensenborgh.nl)

Voor de uitbreiding van het winkelcentrum heeft ontwikkelaar TDG Vastgoed in opdracht van ASR Vermogensbeheer (eigenaar van een aantal winkelpanden) medio 2016 concrete plannen

² Stand van zaken januari 2017

klaarliggen. Het huidige parkeerterrein ten noorden van de Pleiadenlaan vervalt grotendeels door de nieuwbouw van winkelpanden, en wordt vervangen door een parkeerdek bovenop de nieuwe winkelgebouwen. Voordat het definitieve besluit over deze plannen valt, moet eerst de parkeeropgave uitgewerkt zijn. Dit is een taak voor de vier betrokken partijen in dit gebied, te weten de gemeente Groningen, winkelcentrum Paddepoel, Nijestee en Lefier!; voor concrete uitwerking is een landschapsarchitect ingehuurd. Alle vier partijen streven tegelijkertijd naar het verhogen van de omgevingskwaliteit in het gebied. De aanvankelijke deadline voor deze opgave was november 2016. In april 2017 hebben de partijen echter nog geen overeenstemming bereikt over de parkeeropgave in relatie tot de gebiedskwaliteit als geheel, vanwege de complexiteit van het vraagstuk.

Samengevat zijn er in het centrum van Paddepoel drie herontwikkelingsprojecten: de nieuwbouw van woontoren en bijgebouw Polaris op de voormalige Rabo-locatie, de nieuwbouw van woontorens Atlas en Pleione op de GAK-locatie en de uitbreiding van het winkelcentrum. Deze drie herontwikkelingsplannen hebben grote ruimtelijke en sociaal-demografische gevolgen voor de wijk, in eerste instantie voor bewoners die er dichtbij wonen, maar ook voor bewoners die het winkelcentrum regelmatig bezoeken. In ruimtelijk opzicht gaat het gebied er heel anders uitzien; zo verandert de uitstraling doordat de (jongeren)complexen veel hoger worden dan de huidige bebouwing. Daarnaast komen in de complexen in totaal zo'n 500 studenten en jongeren te wonen, waardoor niet alleen de bevolkingssamenstelling op zichzelf verandert, maar ook het type bewoners en daarmee het type gebruiker van de openbare ruimte en het type consument van de winkelvoorzieningen. Ook de uitbreiding van het winkelcentrum en de daarin opgenomen opwaardering van de entree aan de Pleiadenlaan, verandert de uitstraling van het gebied. Bovendien zal de komst van een nieuwe, grote supermarkt vermoedelijk ook een nieuw publiek trekken.

Kans en bedreiging voor het welslagen

De gemeente Groningen vindt het belangrijk dat de openbare ruimte rondom de nieuwe woontorens en het winkelcentrum een hoogwaardige kwaliteit krijgt en zegt dat ze hierover 'in 2017 concrete afspraken met de woningcorporaties en het winkelcentrum' gaat maken (Gemeente Groningen 2016a: 20). Omdat de ontwikkelingen nog in de planfase verkeren, ziet de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid van Cocreatie Paddepoel nu kansen om het hele gebied te transformeren tot een aantrekkelijke en goed geïntegreerde plek, mits bewoners daar nu al bij betrokken worden. Te denken valt aan de vormgeving van het groen, de parkeervoorziening(en) en de verkeersregulatie rondom deze drie ruimtelijke projecten. Om deze kansen te benutten, is voortdurende afstemming tussen de drie ontwikkelende partijen noodzakelijk; bij die afstemming is bovendien een belangrijke rol weggelegd voor de gemeente (gebiedsteam West) en de bewoners (onder ander via Cocreatie). Deze ambitie staat ook in de projectofferte van Huizenga (2016). Ook bij bouwoverlast zouden bewoners betrokken moeten worden. Vanuit Cocreatie Paddepoel is de wens uitgesproken dat bouwoverlast door overleg zoveel mogelijk tegengegaan moet worden.

De keerzijde is dat er erg veel belanghebbende partijen bij het proces betrokken zijn, waardoor de ontwikkelingsopgave complex is. Bestaande eigendomsverhoudingen, ongelijke machtsposities en verschillende belangen spelen hierbij een rol: bij wie ligt het eigendom van een bepaald gebouw of terrein en hoe transparant zijn de diverse belangen? Als die tijdens het proces onder de waterlijn blijven, bestaat het risico dat een cocreatieproject niet tot een succesvol resultaat leidt.

Paddepoel is de eerste wijk in Groningen waar cocreatie op initiatief van bewoners is opgestart – en waaraan de gemeente meer vanaf de zijlijn haar bijdrage levert. Daarom gaan we in het volgende hoofdstuk eerst dieper in op de betekenis van het concept cocreatie.

3. Achtergronden van cocreatie

Dat cocreatie op allerlei gebieden in de samenleving een veelgebruikte term is, kan moeilijk aan onze waarneming ontsnappen. Van termen die ineens in zwang zijn, zijn betekenis en gebruik echter niet altijd helder begrepen. Een van de doelen van dit hoofdstuk is een afbakening geven van de term. Na een overzicht van literatuur rondom het begrip cocreatie, en succesfactoren en motieven om te gaan 'cocreëren', richten we ons specifiek op cocreatie in het publieke domein. Tot slot zoomen we in op Groningen en de wijk Paddepoel, de visie van de gemeente Groningen op cocreatie en het project Cocreatie Paddepoel.

3.1 Terminologie en historie

Het woord cocreatie is een afleiding van het zelfstandig naamwoord 'creatie' ("schepping", "voortbrengen van iets") en het voorvoegsel 'co' ("samen"). 'Cocreatie' betekent dus: "gezamenlijke creatie" ofwel een creatie door meer dan één persoon of instantie. Hetzelfde geldt voor de verwante term 'coproductie': "gezamenlijke productie". "Gezamenlijke creatie" als definitie van 'cocreatie' is echter ontoereikend, zoals Jeurissen & Vriesde (2012) ook opmerken. Om tot een meerzeggende omschrijving te komen, kijken we eerst naar publicaties over cocreatie en coproductie, en gehanteerde definities of omschrijvingen daarin.

Een ander punt is dat we beide termen (cocreatie en coproductie) veelvuldig tegenkomen, waarbij de vraag rijst of ze naar hetzelfde verwijzen. Volgens Voorberg, Bekkers & Tummers (2014) is er geen wezenlijk onderscheid tussen de termen cocreatie en coproductie. Na een meta-analyse van 122 artikelen en boeken over cocreatie en coproductie luidt hun conclusie dat beide concepten uitwisselbaar zijn. Ook vonden zij geen specifieke context waarin ofwel specifiek voor de term cocreatie, ofwel voor coproductie gekozen wordt.

Een inventarisatie via Google Scholar³ laat zien hoe het vóórkomen van de termen 'co creation' en 'co production' zich sinds 1960 ontwikkeld heeft⁴.

Tabel 2

Indicatie van het aantal keer dat de termen cocreation en coproduction voorkomen in publicaties, doorzocht met Google Scholar (december 2016)

	1960-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2016
<i>Tijdsperiode</i>	<i>30 jaar</i>	<i>10 jaar</i>	<i>10 jaar</i>	<i>< 6 jaar</i>
co production OR ⁵ coproduction	9960	13000	16700	17000
co creation OR cocreation	471	2060	13700	15600

³ Zoekmachine die de volledige tekst van wetenschappelijke artikelen uit verschillende disciplines doorzoekt.

⁴ Met het voorbehoud dat het om een snelle, niet op domein afgebakende inventarisatie gaat, waarbij wellicht zaken over het hoofd gezien zijn.

⁵ De operator OR is gebruikt, omdat Google standaard zoekt op basis van AND tussen zoektermen.

Uit de tabel blijkt dat ‘coproduction’ een oudere term is dan ‘cocreation’; in elk geval wordt deze term langer gebruikt. Relatief en absoluut gezien neemt het aantal publicaties waarin de term ‘cocreation’ voorkomt na 2000 sneller toe dan het aantal publicaties met de term ‘coproduction’.

3.2 Contexten en vormen van cocreatie

De termen cocreatie en coproductie worden in diverse branches en contexten gebruikt: in commerciële omgevingen (inclusief marketing en reclame), technologiebedrijven, educatieve uitgeverijen in samenwerking met het onderwijs⁶, en de publieke sector. Ook – of juist – op het digitale web vinden we bekende manifestaties van cocreatie, zoals Wikipedia, waar duizenden mensen hun bijdragen lever(d)en aan een steeds groter wordende geco-creëerde encyclopedie. Ook het besturingssysteem Linux is een voorbeeld van cocreatie, tussen programmeurs en gebruikers (Meijer & Van Berlo 2011).

De samenwerkingspartners binnen een cocreatief proces worden met een aantal verschillende termen aangeduid. Van burgerzijde kennen we binnen het bedrijfsleven de termen (*eind*)gebruikers of *klanten*, die samen met professionals aan de ontwikkeling van producten werken; binnen de zorg zijn het *cliënten* en binnen het publieke domein *burgers* en *bewoners*. Wie de professionele partijen zijn hangt ook af van de context: (*technisch*) *ontwerpers*, *hulpverleners*, *bestuurders*, *ambtenaren*, *maatschappelijke organisaties* of *corporaties*. Het is dus contextafhankelijk hoe cocreërende partijen genoemd worden. Omdat in deze rapportage het publieke domein centraal staat, gebruiken we voortaan de termen burger(s) of bewoner(s); voor de professionals gebruiken we de termen maatschappelijke organisaties en gemeente.

Cocreatie kan op verschillende niveaus tot uiting komen. Na hun conclusie dat het concept cocreatie niet uitblinkt door heldere begrenzing, hebben Voorberg, Bekkers & Tummers (2014) in hun meta-analyse een indeling naar *typen* (of *niveaus* van) cocreatie gemaakt. Zij onderscheiden deze niveaus naar de mate van burgerbetrokkenheid bij innovatie in het publieke domein:

- 1) De burger als mede-*implementator*: bij diensten die voorheen door de overheid geleverd werden, is de burger betrokken bij het implementeren van bepaalde activiteiten ten gunste van burgers. Een voorbeeld zijn burgers die bijdragen aan de doelstellingen van afvalverwerkingsdiensten door hun afval zelf te scheiden.
- 2) De burger als mede-*ontwerper*: de burger is betrokken bij de inhoud en het proces van de dienst. Burgers denken bijvoorbeeld mee in het ontwerp en onderhoud van een recreatievoorziening.
- 3) De burger als *initiator*: burgers nemen zelf het initiatief om een bepaalde dienst op te zetten of ontwikkelen. Hiervan zijn tegenwoordig volop voorbeelden, van burgers die een buurtmoestuin starten tot repaircafés en buurtvervoer (zoals ‘Gratis bus voor 55+’ in Eindhoven)

Voorberg et al. (2014) kiezen ervoor de term cocreatie te reserveren voor het tweede en derde niveau; het eerste niveau noemen zij voortaan coproductie. In hun terminologie gaat creëren dus verder dan produceren. Met deze afbakening zijn de termen cocreatie en coproductie duidelijker begrensd en niet meer uitwisselbaar. Verder concluderen Voorberg et al. (2014) dat de meeste studies gericht zijn op de burger als *co-implementator*. Hun aanbeveling is dan ook dat de

⁶ Zoals uitgeverij Noordhoff met de Hanzehogeschool Groningen, magazine pl.hanze.nl

onderzoeksfocus verschuift naar vormen van cocreatie waarbij de burger mede-ontwerpt of zelf initieert.

In de studie van Sørensen & Torfing (2016) komt naast coproductie en cocreatie een derde term aan bod: *co-initiatie*. Hierbij neemt de burger het initiatief; co-initiatie kan dan ook vergeleken worden met het derde niveau van cocreatie dat Voorberg et al. (2014) noemen.

De **definitie van cocreatie** die wij in deze rapportage hanteren, is gebaseerd op de indeling en definiëring van Voorberg et al. (2014) en Sørensen & Torfing (2016): cocreatie in het publieke domein is het gezamenlijk vormgeven van een maatschappelijk(e) product of dienst, waarbij het initiatief ofwel geheel ofwel gedeeltelijk vanuit de burgers komt.

Het voorvoegsel 'co' is hierbij nog steeds vaag. De enige precisering is dat er geen sprake is van cocreatie als het initiatief alléén vanuit de publieke organisatie komt. De definitie geeft geen duidelijkheid over welke burgers (denk aan representativiteit) en hoeveel burgers (als percentage van de totale populatie) betrokken moeten zijn. Overigens doet de omschrijving die The Social Innovation Foundation⁷ (TSIF) geeft van cocreatie dat evenmin: 'Een traject van gezamenlijke ideeënvorming, uitwerking en realisatie ervan kan kortweg worden aangeduid als een co-creatief proces.' Co-creatie wordt vervolgens omschreven als 'wat er gebeurt wanneer individuen, groepen of organisaties, samen oplossingen creëren die tegemoet komen aan een algemeen belang' (Everts 2014: 4).

3.3 Cocreatie in het publieke domein

De door ons opgestelde definitie geeft aan dat gezamenlijke projecten rondom bijvoorbeeld leefbaarheid en wijkkwaliteit de naam 'cocreatie' zouden mogen krijgen als het initiatief ertoe niet alléén vanuit de overheid komt. De bewoners komen meer op de voorgrond te staan dan van oudsher bij co-implementatie het geval is; burgers nemen zelf initiatief of doen dat samen met een publieke organisatie. Deze veranderde houding en positie van burgers vergt nieuwe manieren van werken voor de publieke organisatie, die niet van de een op de andere dag opgepakt en geïntegreerd zijn.

3.3.1 Veranderende posities van overheid en burgers

Op de website van Movisie⁸ treffen we de volgende omschrijving aan van de training 'Waarderend co-creëren', gericht op onder andere medewerkers van gemeenten:

De huidige tijd staat bol van de term co-creatie. De tijdgeest vraagt om een nieuwe rol van professionals: u organiseert niet meer voor, maar met uw doelgroep. Initiatief en regie komen steeds meer bij mensen zelf te liggen. Tegelijkertijd heeft u als professional de opdracht om samen met uw doelgroep bepaalde maatschappelijke doelen en resultaten te realiseren.

(Bron: www.movisie.nl, geraadpleegd 27 januari 2017 via <https://www.movisie.nl/trainingen/waarderend-co-creeren-0>)

⁷ Onafhankelijk bureau dat Cocreatie Paddepoel procesmatig heeft begeleid

⁸ Landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor het sociaal domein

Uit de omschrijving in het kader blijkt een impliciet onderscheid tussen professionals en mensen – maar dat terzijde. Waar het hier om gaat is dat er bij publieke organisaties zoals provincies en gemeenten blijkbaar behoefte is aan scholing ten aanzien van hun nieuwe rol. Verschuivende verhoudingen tussen overheid, burgers en markt hebben ertoe geleid dat publieke organisaties (zoals gemeenten) niet meer vanzelfsprekend degenen zijn die initiatieven nemen tot nieuwe plannen, ze vervolgens uitwerken en uitvoeren, waarbij de burger aan het eind van de keten al dan niet dankbaar gebruik maakt van het gebodene. In de 21^e eeuw moet de publieke organisatie samen met haar doelgroep maatschappelijke doelen bereiken en resultaten neerzetten. Daarbij horen andere rollen dan initiatiefnemer, ontwikkelaar en uitvoerder; namelijk facilitator, ondersteuner, verbinder, samenwerker (zie o.a. VNG 2010). Everts (2014) zegt hierover dat co-creëren anders is dan hoe men in het verleden gewend was met elkaar om te gaan: ‘oude rollen en onderlinge verhoudingen veranderen en daarmee ook de inbreng, verantwoordelijkheden, taken en de patronen.’ De overheid wordt daarbij vooral uitgedaagd wordt om los te laten en te faciliteren. Veel professionals in publieke organisaties zijn momenteel zoekende naar hoe zij die andere rol in kunnen vullen; de markt speelt daarop in met een scholingsaanbod.

De verschuivende verhouding tussen overheid(slagen), burgers en marktpartijen hebben er onder andere toe geleid om lagere overheden meer verantwoordelijkheden te geven voor het uitvoeren van publieke taken. In Nederland is er in de Wmo al sinds 2007 een taak bij gemeenten neergelegd om de lokale sociale samenhang te versterken door de sociale participatie van burgers te bevorderen waarbij burgers onder andere meer verantwoordelijkheid hebben gekregen voor hun zelf- en mantelzorg. Die zelforganisatie en eigen verantwoordelijkheid van burgers zijn sinds 2007 door de landelijke overheid alleen maar sterker aangezet. Alle gemeenten hebben per 1 januari 2015 bovendien gedecentraliseerde taken gekregen binnen het sociale domein. Landelijk zien we de ontwikkeling naar een zogenaamde doe-democratie, die het kabinet nastreeft als antwoord op mondigere burgers, de terugtrekkende overheid, een soberder verzorgingsstaat en een stijgende behoefte aan meer sociale binding (Ministerie van BZK 2013).

Volgens Denters et al. (2013) zijn er voor organisaties in het publieke domein (in het vervolg richten wij ons alleen op de gemeente) grofweg drie verschillende benaderingen in het omgaan met bewonersinitiatieven: ten eerste de *stimulerende aanpak* (waarbij de gemeente wijkbudgetten of professionele begeleiding beschikbaar stelt), ten tweede de *faciliterende benadering* (waarbij de gemeente vooral ruimte geeft en indien nodig een beetje hulp biedt) en ten slotte de *gelijkwaardige samenwerking* (waarbij gemeente en burgers samen initiëren en uitvoeren). Denters et al. noemen deze gelijkwaardige samenwerking ‘coproductie’, wat betekent dat ‘burgers en ambtenaren partners worden’ (2013: 30). Kenmerkend voor dit soort vormen van coproductie is dat burgers en ambtenaren in sociaal opzicht sterk op elkaar lijken: beiden zijn hoger opgeleid en gewend te denken in termen van projectplannen, begroting en faseringen. De initiatiefnemers zijn soms zelf ambtenaar of hebben een beroep waardoor ze geregeld met de overheid om tafel zitten, kortom, een selectieve maar geen representatieve afspiegeling van de populatie. Mulder (2012) benadrukt juist het verschil in perspectief (tussen burgers en professionals) als kracht van cocreatie. Burgers richten zich volgens haar op het ontwerpen van wat je niet direct ziet: interactie en inspiratie, twee aspecten die het publieke domein tot leefomgeving maken.

3.3.2 Actieve burgers en hun relaties met de overheid

De andere partijen, waaronder de burgers, worden op hun beurt uitgenodigd om eigenaarschap op te pakken en zich een meer regisserende rol in het gebied eigen te maken (Everts 2014). Wie zijn dan die burgers die actief betrokken zijn in cocreatieprocessen in het publieke domein? Uit een studie

van Arends (2015) blijkt dat van het totale aantal vrijwilligers 5% werkzaam is bij organisaties gericht op wijk of buurt. Ter vergelijking: sportverenigingen staan met 15% op één, gevolgd door scholen (11%) en verzorging en verpleging (9%). Arends onderzocht ook de mate van vrijwillig actief zijn onder diverse bevolkingsgroepen. Uit haar onderzoek blijkt dat vooral opleidingsniveau, leeftijd, herkomst en kerkelijke gezindte relevant zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. Mensen met een hoger opleidingsniveau zijn vaker vrijwillig actief dan mensen met een laag opleidingsniveau (te verklaren vanuit hun grotere betrokkenheid en capaciteiten). Mensen van middelbare leeftijd, autochtonen, gereformeerden en PKN'ers zijn vaker vrijwillig actief dan respectievelijk ouderen, niet-westerse allochtonen en mensen met geen of een andere levensbeschouwelijke visie. Arends concludeert dat het aandeel vrijwilligers niet veranderd is in de afgelopen jaren, maar sluit niet uit dat door actuele ontwikkelingen (decentralisatie van zorgtaken en het beroep op burgers om meer informele hulp en mantelzorg te verlenen) de deelname aan vrijwilligerswerk geleidelijk gaat afnemen. Mensen moeten immers hun beschikbare tijd verdelen (Arends 2015).

Volgens Tonkens (2016) zijn mensen die actief betrokken zijn bij burgerinitiatieven niet alleen hoger opgeleid, maar ook over het algemeen gezonder, en hebben zij meer sociaal, bureaucratisch en democratisch kapitaal. Zij zijn 'over het algemeen niet de burgers die bezocht worden door sociale wijkteams: zij zijn geen lid van een multiprobleemgezin, lijden niet aan langdurige werkloosheid of een chronische ziekte of handicap, ze wachten meestal niet al jaren op een huurwoning en ze zitten ook zelden diep in de schulden. Kortom: de doe-democratie is beter te bestempelen als een doe-aristocratie.' (Tonkens 2016).

Een andere term vinden we in Verhoeven, Metze & Wijdevan (2014), die de zogenoemde do'ocrats of 'doedemocraten' beschrijven. Doedemocraten zijn actieve burgers die een bijdrage willen leveren aan het publieke domein door simpelweg dingen te *doen* in plaats van alleen te gaan stemmen, in te spreken of te onderhandelen. Voorbeelden hiervan zijn gezamenlijk een speeltuintje opknappen, kunstprojecten opzetten om de buurt te verfraaien of kleinschalige energiecoöperaties opzetten. Met dit soort activiteiten, die als doel hebben een prettiger leefomgeving te creëren, beïnvloeden burgers het publieke domein én ze bieden tegelijkertijd diensten aan.

Er zijn twee vormen van doe-democratie te onderscheiden volgens Verhoeven et al. (2014): bottom-up en top-down. Bottom-up-initiatieven worden vanuit de bewoners bedacht en georganiseerd. Vaak onderhouden deze bewoners 'losse' relaties (*weak ties*) met overheid en andere organisaties. Bij een top-down gestimuleerde doe-democratie gaat het om initiatieven die voortkomen uit overheidsbeleid, bijvoorbeeld maatregelen om de leefbaarheid in achterstandswijken te versterken. Een Nederlands voorbeeld hiervan waren de 40 krachtwijken van minister Vogelaar. Bij een top-down doe-democratie spelen professionele partijen vaak een belangrijke rol: ze informeren burgers, en mobiliseren en ondersteunen hen financieel. Er is dan ook sprake van hechtere relaties tussen burgers en overheid (*strong ties*). In het kader van deze studie naar cocreatie, kunnen we afsluiten met de opmerking dat bottom-up-initiatieven meer als cocreatieve processen te bestempelen zijn dan de top-down-varianten.

3.3.3 Succesfactoren en motieven

Uit de studies van Voorberg et al. (2014) en Timmerman (2014) blijkt een aantal succes- en faalfactoren voor bewonersinitiatieven, ofwel: cocreatieve projecten in het publieke domein. In onderstaande tabel zijn die factoren samengevat. De middelste kolom geeft een korte omschrijving van het kenmerk (eerst komen kenmerken van publieke organisaties aan bod; daarna

burgerkenmerken). De linkerkolom geeft aan in welk opzicht de factoren een cocreatief proces bevorderen; de rechterkolom geeft aan in welk opzicht ze beperkend kunnen zijn.

Tabel 2

Kenmerken van organisaties en burgers die co-creatie bevorderen of belemmeren (bronnen: Voorberg et al. 2014, Timmerman 2014).

+ Bevorderend +	Factor/kenmerk	- Belemmerend -
	<i>Publieke organisaties</i>	
Beschikbaar	Ondersteuning door publieke organisatie	Niet beschikbaar
Verenigbaar en inpasbaar	Mogelijkheid van burgerparticipatie binnen organisatiestructuur organisatie	Niet goed verenigbaar/ inpasbaar
Open	Houding ten opzichte van burgerparticipatie	Gesloten of afwijzend
Verloopt vlot	Opzetten van proces van cocreatie	Duurt lang, o.a. door veel regelgeving
Partners	Visie op rol van burgers	Ontvangers/consumenten
+ Bevorderend +	<i>Burgers</i>	- Belemmerend -
Vooraf goede sociale, ondernemende en bureaucratische vaardigheden	Vaardigheden	Weinig sociale, ondernemende en bureaucratische vaardigheden
Hoog	Betrokkenheid van burgers bij buurt en bewoners	Laag
Middelbare leeftijd, lang op dezelfde plek wonend	Demografische kenmerken	Lage of hoge leeftijd, kort op dezelfde plek wonend
Hogere opleiding, hoger inkomen	Sociaal-economische variabelen	Lagere opleiding, lager inkomen
Veel, vooral overbruggend ⁹	Sociaal kapitaal	Weinig, vooral weinig overbruggende bindingen
Veel	Bewustzijn van gemeenschapsbehoeften	Weinig

De bevorderende en belemmerende werking van demografische en sociaal-economische burgerkenmerken in tabel 2 zijn vooral in Amerikaanse en Britse studies aangetroffen; uit deze studies blijkt ook dat blanke hoogopgeleide mannelijke 55+'ers succesvolle actieve burgers zijn. In Nederland zijn de demografische kenmerken van succesvol actieve burgers gevarieerder, zo blijkt onder andere uit Bakker et al. (2011); zij vonden juist dat burgers die alléén voortgezet onderwijs gehad hebben, actiever zijn en dat hogeropgeleiden ondervertegenwoordigd zijn bij bewonersinitiatieven. Ook zagen zij dat actieve bewoners een sterk sociaal netwerk in de buurt hebben en een sterke plaatsbinding vertonen door eigenwoningbezit of kinderen. Van de Wijdeven (2012) constateerde daarnaast dat veel vrouwen en mensen met een lagere opleiding succesvol actief waren in bewonersinitiatieven. Deze bevindingen uit Nederlands onderzoek wijken dus enigszins af van de Amerikaanse en Britse context, en ook van vrijwilligerswerk in het algemeen (zie paragraaf 3.3.2).

Behalve kennis van succesfactoren is inzicht in *motieven* ook relevant om processen van (succesvolle) cocreatie beter te begrijpen. Enerzijds motieven van de professionele partij: dat publieke organisaties in Nederland streven naar burgerparticipatie en cocreatie is, zoals boven al genoemd,

⁹ Overbruggend sociaal kapitaal ('bridging social capital') beschrijft de lossere contacten tussen mensen waardoor sociale groepen met elkaar verbonden worden. 'Bonding social capital' wordt juist getypeerd door een sterke interne binding tussen mensen, waardoor ze mensen buiten die groep uitsluit (Putnam 2000).

ingegeven door maatschappelijke en economische ontwikkelingen die leiden tot veranderende verhoudingen tussen overheid, burgers en marktpartijen. Kernwoorden daarbij zijn demografische transitie, participatiesamenleving, zelforganisatie en bezuinigingen. Anderzijds veronderstelt cocreatie ook bij burgers bepaalde motieven om erbij betrokken te raken.

Wat zijn redenen voor burgers om een initiatief op touw te zetten, mee te doen aan een project voor maatschappelijke doeleinden, of anderszins vrijwillig actief te zijn? Bokhorst et al. (2016) en Denters et al. (2013) beschrijven de volgende vier motieven:

- *doelgericht motief*: burgers willen bepaalde maatschappelijke problemen oplossen en verbeteringen doorvoeren, vooral in hun eigen buurt;
- *sociaal motief*: burgers vinden het leuk of interessant om samen met anderen actief te zijn, en/of willen graag buurtbewoners leren kennen;
- *plichtsgebonden motief*: hier spelen normen en waarden een rol, bijvoorbeeld als overtuiging: 'je hoort als burger een bijdrage te leveren'. Ook normen en waarden vanuit een levensbeschouwelijke opvatting (bijvoorbeeld als men lid is van een kerk) vallen hieronder.
- *persoonlijke belangen*: burgers willen iets waar ze zelf belang bij hebben, bijvoorbeeld sneller internet, in de toekomst zelf een beroep kunnen doen op informele zorg of werkervaring opdoen.

3.4 Bevindingen uit literatuur vergeleken met cocreatie in Paddepoel

Uit het eerste verslag van Cocreatie Paddepoel en uit de gemeentebegroting 2017 blijkt dat de Wijkraad Paddepoel het initiatief heeft genomen om in cocreatie te werken aan de toekomst van de wijk. Daarmee is Cocreatie Paddepoel – volgens de indeling van Voorberg et al. (2014) – inderdaad een voorbeeld van cocreatie en laat ze het domein van coproductie achter zich. Omdat burgers het initiatief genomen hebben, kan Cocreatie Paddepoel ook als voorbeeld van co-initiatie gezien worden. Dit is in lijn met de uitspraak van de gemeente Groningen in haar begrotingen 2016 en 2017, dat de wijkbewoners in Paddepoel hebben aangegeven zelf meer aan het stuur te willen zitten.

Hoewel Cocreatie Paddepoel formeel omschreven kan worden als een *bottom-up* vorm van doe-democratie (Verhoeven et al. 2016), is er feitelijk sprake van een mengvorm. De gemeente Groningen is nauw betrokken bij Cocreatie Paddepoel en altijd met enkele vertegenwoordigers aanwezig op de zeswekelijkse cocreatie-avonden. Daarnaast is de gemeente met twee vertegenwoordigers lid van de monitorgroep. Verder heeft in enkele van de werkgroepen een medewerker van de gemeente zitting. Tot slot financiert de gemeente projecten die de wijk ten positieve beïnvloeden, waarvoor bewoners subsidieaanvragen kunnen indienen. De nauwe betrokkenheid van de gemeente is te begrijpen in het licht van de gemeentelijke (bestuurlijke) visie op cocreatie: de gemeente Groningen wil graag in cocreatie met bewoners aan de slag en beschouwt Cocreatie Paddepoel als voorbeeld voor andere wijken (zie ook Everts 2014). Een interne doelstelling is dat de gemeente wil leren van Cocreatie Paddepoel; in 2016 is met dit doel een interne scholingsdag georganiseerd voor dit doel.

Kijkend naar bevorderende en belemmerende kenmerken van publieke organisatie en burgers, zien we dat de gemeente ondersteuning biedt en vooral vanuit de bestuurlijke laag¹⁰ een positieve houding heeft ten opzichte van cocreatie. De integratie van burgerparticipatie binnen de huidige organisatiestructuur van de gemeente Groningen verloopt waarschijnlijk gemakkelijker door de

¹⁰ Verslagen Cocreatie en Gemeente Groningen 2017a

recente verschuiving naar het werken in gebiedsteams onder leiding van wijkwethouders. Aan de andere kant blijkt uit het verslag Cocreatie van 18 november 2015 dat de ambtelijke organisatie nog wel een slag moet maken om goed in te kunnen spelen op cocreatieve processen vanuit burgers: 'De conclusie [van de gemeente, MB] is dat het goed gaat, maar dat er ook verder moet worden gekeken. Vooral richting de gemeentelijke organisatie is een verdere stap noodzakelijk.' In november 2015 heeft er een studiebijeenkomst voor gemeenteambtenaren en enkele bewoners over Cocreatie Paddepoel plaatsgevonden, met als thema: hoe kunnen ambtenaren omgaan met burgers die initiatieven nemen of taken van de gemeente overnemen? Tijdens de Cocreatiebijeenkomst op 18 november 2015 wordt over deze studiebijeenkomst gezegd: 'Een puntje van aandacht is wat wel de pantoffelaanpak wordt genoemd. Gemeentemensen zijn soms nogal ongeduldig en vergeten de rol van de bewoners. De keuze is dan meestal om bewoners rustig de tijd te gunnen, maar je kunt ze natuurlijk ook veel eerder (bij de planvorming) betrekken.'

De actieve wijkbewoners in het cocreatieproces¹¹ zijn voor een groot deel van middelbare leeftijd, wonen meestal al langere tijd in Paddepoel, hoewel er ook enkele nieuwgekomen actieve bewoners zijn. Er is zeker sprake van een aantal bewoners die hoogopgeleid zijn. Een van de werkgroepleden van Cocreatie Paddepoel geeft aan dat mensen die hoger opgeleid zijn en gewend zijn te werken met projectplannen, begroting en fasering, het meest succesvol zijn in het realiseren van projecten binnen Cocreatie Paddepoel. Er is tijdens de plenaire bijeenkomsten soms sprake van een intellectuele sfeer en vooral mensen met bestuursvaardigheden nemen deel. De wijze van werken (groepsdiscussies, powerpointpresentaties, theoretische uitleg over cocreatie) sluit niet aan bij bepaalde sociale groepen; lang niet iedereen durft in een groep als deze het woord te nemen als zijn verbale uitdrukkingsvaardigheden beperkt zijn.¹² Daarmee kan Cocreatie Paddepoel dus onbedoeld een drempel opwerpen voor bepaalde bewoners om deel te nemen.

¹¹ Los van Cocreatie Paddepoel zijn er heel veel bewoners op andere vlakken actief in Paddepoel: de wijkraad, de wijkkrant, sportverenigingen, school, buurtcentrum etc.

¹² Persoonlijke communicatie Els Struiving, maart 2017

4. Cocreatie Paddepoel

Eind 2014 is de gemeente Groningen begonnen met werken in vijf gebiedsteams, onder andere om beter en sneller met wijkbewoners in gesprek te kunnen gaan. De gebiedsagenda's worden in een cocreatieproces met partners en wijkbewoners ontwikkeld (Gemeente Groningen 2016b). Op welke wijze deze agenda-ontwikkeling precies plaatsvindt, is echter niet duidelijk. Op het omslag van het overkoepelende gebiedsprogramma prijkt een kaartbeeld van de wijk Paddepoel, waarop de gemaakte visies, benoemde opgaven en programma-onderdelen in samenhang gevisualiseerd zijn (zie bijlage 1). In haar gebiedsprogramma stelt de gemeente dat het 'onderscheid burgerinitiatief en gemeentelijk initiatief minder relevant' is; het gaat er vooral om dat er *samen* een gedeelde agenda wordt opgesteld. Daarbij zal ook steeds vaker 'sprake zijn van co-financieringsconstructies [met externe partijen]' (Gemeente Groningen 2016b: 7).

Over gebiedsgericht werken en de rol van wijkwethouders zegt de gemeente Groningen op haar website het volgende: 'De wijkwethouders sturen het gebiedsgericht werken aan. Dit is een nieuwe manier van werken, waarbij de kracht en initiatieven uit de wijk voorop staan. De gemeente helpt om deze plannen uit te voeren. Ook hebben de wijkwethouders contact met bewoners, ondernemers en de mensen die professioneel betrokken zijn bij de wijk.' (gemeente.groningen.nl)

4.1 Groningse voorlopers van cocreatie

Het samen opstellen van gedeelde agenda's leidde jaren geleden al tot wat nu cocreatieve processen worden genoemd. Tot nu toe werden die processen vooral vanuit de gemeente aangestuurd.

Hieronder staan enkele voorbeelden van deze vroege cocreatieprocessen:

- De Grunobuurt, Zeeheldenbuurt, Laanhuizen en Badstratenbuurt zijn al sinds 2013 bezig met bewonersavonden, die onder de noemer 'co-creatie' worden georganiseerd; zo organiseerden gemeente en bewoners samen een wijkactiviteitenmarkt (juni 2014).
- In de Wijert heeft de gemeente samen met gebruikers een nieuw plan ontwikkeld voor een multifunctionele accommodatie (medio 2014), 'een mooi voorbeeld van co-creatie dat de gemeente steeds vaker toepast', volgens wethouder Ton Schroor¹³.
- In de Herewegbuurt en Rivierenbuurt is in 2015 een cocreatieproject gestart waarin bewoners, samen met de gemeente, zelf bedenken wat goed is voor hun buurt. Dit doen zij binnen de kaders van grote projecten zoals de herinrichting van het stationsgebied, het Herewegviaduct en de Aanpak Ring Zuid. (www.derivierenbuurt.nl).
- De wijk Hoogkerk werkt met een wijktafel: deze door de wijk 'georganiseerde wijktafel vormt een waardevol initiatief en platform om met de wijk verder in gesprek en tot keuzes te komen op gebied van wonen, zorg, sport, welzijn en jeugd.' De bewoners organiseren; vrijwel alle in het gebied aanwezige verenigingen zijn erbij aangesloten. (Gemeente Groningen 2016b).
- In diverse wijken zijn gezamenlijke zonnedaken of zonneparken gerealiseerd. Zo heeft in de wijk Lewenborg een aantal bewoners, in samenwerking met duurzame energiecoöperatie Grunneger Power, op het dak van Wijkcentrum Het Dok zonnepanelen geplaatst. Zo kregen bewoners van de wijk de mogelijkheid eigenaar te worden van een of meer zonnepanelen.

¹³ 'Prominent en markant ontwerp voor De Wijert', uitspraak van wethouder Ton Schroor, via <https://fotomomentje.wordpress.com/2014/02/11/prominent-en-markant-ontwerp-voor-de-wijert/>

Bij Cocreatie Paddepoel is juist niet de gemeente de initiatiefnemer, maar de wijkraad Paddepoel, als vertegenwoordiger van de bewoners.

Vermeldenswaard is nog een voorbeeld van cocreatie in buurwijk Selwerd. Daar is een wijkbedrijf opgezet door inwoners. Opvallend is dat nergens op de website van het Wijkbedrijf Selwerd de term 'cocreatie' gebruikt wordt. Het idee komt vanuit de bewoners en zij werken de plannen ook uit. Het wijkbedrijf heeft een eigen gebouw en omschrijft zijn werkzaamheden als volgt: '[wijkbewoners] werken samen, helpen elkaar en willen Selwerd nog mooier maken!'¹⁴ Ook hier werken echter mensen vanuit de gemeente, waarmee ook het Wijkbedrijf Selwerd een hybride vorm is van top-down- en bottom-up-initiatief.

4.2 Paddepoel: experimenteren met cocreatie

In de wijk Paddepoel zijn begin 2015 diverse processen van cocreatie gestart, kortweg Cocreatie Paddepoel genaamd. Dit is gebeurd op initiatief van de wijkraad¹⁵, wat onderscheidend is ten opzichte van eerdere cocreatieprojecten zoals in 4.1 genoemd. De gemeente heeft dit in haar begroting voor 2017 als volgt geformuleerd: 'De wijk wil zelf meer aan het stuur en daarbij haar prioriteiten kunnen stellen aangaande de ontwikkeling van de wijk.' Binnen Cocreatie Paddepoel werken bewoners, gemeente, instellingen, onderwijs, ondernemers en het WIJ-team samen aan de toekomst van de wijk. Aanvankelijk deden de corporaties ook mee, maar na invoering van de verhuurderheffing trokken zij zich terug uit wijkontwikkelingen.

Werkgroepen binnen Cocreatie Paddepoel

Binnen Cocreatie Paddepoel zijn vijf werkgroepen ontstaan die actief bezig zijn met relevante thema's voor de wijk: de werkgroepen Groen, Bouwen & Duurzaamheid, Verkeer & Veiligheid, Sociale Cohesie en Kunst. Er is een zesde werkgroep (Werk) die slechts door één professional wordt gerund. Omdat cocreatie van burgers, overheid en andere betrokkenen nieuw is in Groningen, is er een monitorgroep gevormd die het cocreatieproces volgt (Gemeente Groningen 2017b). De monitorgroep bestaat uit wijkbewoners, gemeente, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en ondernemers.

Begeleiding en facilitering

Cocreatie Paddepoel werd tot eind 2016 extern begeleid door een onafhankelijke partij, The Social Innovation Foundation (TSIF), die was ingehuurd door de gemeente Groningen. Voor deze onafhankelijke programmabegeleiding is gekozen, omdat de gemeente zelf ook één van de stakeholders in het cocreatieproces is en daarmee een gelijkwaardige positie moet kunnen innemen aan de andere stakeholders (Everts 2014). Begin 2017 is de procesbegeleiding overgenomen door een wijkbewoonster. De gemeente heeft aangegeven het proces van cocreatie in Paddepoel in 2017 verder te ondersteunen en als deelnemer naast andere partners te participeren (Gemeente Groningen 2016b).

¹⁴ <http://wijkbedrijfselwerd.nl>

¹⁵ Informatie over en activiteiten van de wijkraad zijn te vinden op de website www.paddepoel.info. Hier zijn ook de verslagen van de cocreatiebijeenkomsten te downloaden.

Communicatie

De Stichting Wijkraad Paddepoel heeft een wijkwebsite www.paddepoel.info, waar ook informatie te vinden is over het cocreatieproces. Het duurt soms even voor de verslagen van de plenaire cocreatiebijeenkomsten erop staan. De verslagen van de monitorgroep worden niet gepubliceerd. Ook is niet alle informatie actueel; zo wordt in januari 2017 nog gesproken over negen werkgroepen Cocreatie, terwijl dat er vijf zijn.

Op sociale media wordt nu en dan informatie over cocreatie gedeeld. CcPaddepoel is het twitteraccount van Cocreatie Paddepoel. Er zijn een aantal tweets geplaatst tussen februari en april 2016. Daarna is het twitteren gestaakt; het is (nog) niet gelukt een of meer bewoners te vinden die structureel willen en kunnen twitteren namens Cocreatie. De vraag is natuurlijk ook hoeveel en welke bewoners van Paddepoel zelf een twitteraccount hebben.

De Wijkraad Paddepoel is te vinden op Facebook. Enkele keren per maand wordt hierop iets gepubliceerd: de verschijning van de nieuwe wijkkrant, een uitnodiging voor de nieuwjaarsborrel, uitnodigingen voor de cocreatiebijeenkomsten en andere relevante informatie voor wijkbewoners. Facebook is een laagdrempeliger sociaal medium dan Twitter en de verwachting is dat meer bewoners een Facebookaccount dan een Twitteraccount hebben. Volgens Van der Veer et al. (2016) daalt het aantal twitteraars al jaren, maar vooral onder jongeren. Facebook groeit met name onder ouderen en Whatsapp is het meest populaire platform. Voor 2017 voorspellen zij 'een explosieve toename van beeld en live content op sociale media', vooral via Youtube, Instagram en Snapchat. Als het sociale mediagebruik wordt uitgesplitst naar opleidingsniveau, blijkt dat mensen met een lager opleidingsniveau het minst gebruik maken van alle sociale media; onderaan bungelen Twitter (13%) en LinkedIn (6%). Lager en middelbaar opgeleiden zijn het meest actief op Facebook (20% van de lageropgeleiden en 40% van de middelbaar opgeleiden) (Boerema 2016).

Wijkkrant #1 is de wijkkrant voor Selwerd en Paddepoel; deze papieren krant heeft een oplage van 9000 exemplaren en verschijnt tien keer per jaar. Hij is ook digitaal te downloaden vanaf de website van de wijkraad, www.paddepoel.info. Naar verluidt wordt deze krant goed gelezen.

Per februari 2017 is de nieuwe procesbegeleider van Cocreatie Paddepoel bereikbaar via een speciaal e-mailadres onder de naam 'mooiwelpaddepoel' en via de cocreatietelefoon. Half maart 2017 heeft zij een enkele mail ontvangen op dit adres en een tiental telefoontjes; veelal waren dat leden van de monitorgroep en andere reeds betrokkenen bij Cocreatie Paddepoel. De procesbegeleider ontvangt echter veel meer reacties buiten dit nieuwe e-mailadres en telefoonnummer, op haar eigen adres en telefoonnummer omdat ze daarop al bekend is. Haar verwachting is dat het gebruik van de cocreatietelefoon en het e-mailadres 'mooiwelpaddepoel' gaat toenemen, zodra beide gekoppeld zijn aan de website www.paddepoel.info en aan de nieuwsbrieven.

Al met al kan geconcludeerd worden dat vooral de papieren krant goed gelezen wordt.

Vermeldenswaard is ook de succesvolle aanpak van de leden van de werkgroep Sociale Cohesie: eerst bij elk huis in een bepaalde straat een brief in de brievenbus, waarin informatie wordt gegeven en ook de mogelijkheid tot afmelding als een bewoner niet wil dat er vervolgens aangebeld wordt (Rozema et al. 2016). Een directe, fysieke aanpak blijkt een goede methode om in Paddepoel mensen te bereiken. Daaruit kan geconcludeerd worden dat het Selwerdse fenomeen 'buurtbodes' ook in Paddepoel positief kan uitpakken. Buurtbodes zijn bewoners die deur-aan-deurgesprekken met mensen in de wijk voeren, met als doel hun medebewoners te informeren over wijkprojecten, hun

interesses te peilen en communiceren over zaken die de wijk aangaan. Buurtbodes zijn een laagdrempelige manier om bewoners te informeren. (wijkbedrijfselwerd.nl).

Naast deze face-to-face- en 'papieren' benaderingen is flankerend gebruik van sociale media aan te raden. Daarmee kunnen specifieke doelgroepen bereikt worden die nu nog nauwelijks betrokken zijn bij Cocreatie. Facebook lijkt het meest kansrijk als gekeken wordt naar de totale populatie van Paddepoel (dus ook oudere inwoners); Whatsapp is zeer populair, maar leden van groepsapps kunnen snel overvoerd raken als iedereen berichten kan posten. Jongeren zijn vooral te vinden op Instagram en Snapchat en kunnen op die manier wellicht benaderd worden.

Op moment van schrijven (april 2017) heeft de procesbegeleider van Cocreatie plannen om een eigen Facebook-account en een aparte website voor Cocreatie Paddepoel te openen. Na de oprichting moeten deze media uiteraard onderhouden worden en actueel blijven, wat een intensieve bezigheid kan betekenen naarmate het aantal reacties op berichten toeneemt. Dat betekent dat 'de verantwoordelijkheid voor het bijhouden en "laden" van deze platforms helder belegd moet zijn' (Everts 2014: 16).

4.3 Het proces van cocreatie tussen januari 2015 en december 2016

Binnen Cocreatie Paddepoel biedt de gemeente op verzoek van bewoners in Paddepoel organisatorische en procesmatige ondersteuning bij hun initiatieven voor een mooiere en leefbaardere wijk. Ook ondernemers, verenigingen en instellingen zijn (idealiter) betrokken. Bewoners hebben echter de leiding: zij bepalen de invulling van het proces en het uitvoeringstempo. (Gemeente Groningen 2016). Procesmatige ondersteuning is door de gemeente vanaf de start uitbesteed aan extern bureau TSIF. Vanaf februari 2017 heeft een wijkbewoonster deze taak overgenomen.

De organisatorische ondersteuning van het proces is echter nog niet goed belegd. Communicatieve en administratieve taken hebben nog geen structurele eigenaar(s) gevonden. Voor het beheer van contacten bijvoorbeeld, is niet een persoon verantwoordelijk, waardoor registratie van aanwezigen tijdens plenaire bijeenkomsten niet automatisch leidt tot uitnodiging voor een volgende bijeenkomst. Externe communicatie, om Cocreatie Paddepoel verder te promoten en onder de aandacht te brengen bij andere doelgroepen, is ook niet belegd. Deze taken worden vanuit de gemeenschap tot nu toe ook niet structureel opgepakt, waardoor een situatie ontstaat van enkele 'usual suspects' die intensief betrokken zijn (May 2007), maar die ook overbelast kunnen raken waardoor ze uiteindelijk kunnen besluiten hun taken neer te leggen.

Alle bijeenkomsten van Cocreatie Paddepoel worden genotuleerd, waarna de verslagen gepubliceerd worden op www.paddepoel.info. Alle gepubliceerde verslagen van de co-creatiebijeenkomsten Paddepoel zijn voor deze rapportage bestudeerd op de volgende drie thema's:

1. Verloop van het proces, met name betrokkenheid van bewoners
2. Ideeën en plannen voor het winkelcentrum
3. Ideeën en plannen voor de openbare ruimte in het centrumgebied (Rabo-/GAK-locaties)

Met het tweede en derde thema zijn Vastgoedstudenten aan het werk geweest; uitgangspunt van deze opdrachten was het betrekken van bewoners. Vandaar ook de focus op het eerste thema.

De verslagen zijn de enige schriftelijke bron die zicht bieden op het proces van cocreatie vanaf de start. Deze verslagen zijn uiteraard niet geschreven met als doel het proces achteraf wetenschappelijk te analyseren, maar om bewoners te informeren en te betrekken bij cocreatie. Vandaar dat passages uit deze verslagen, die hieronder worden aangehaald, niet altijd duidelijk herleidbaar of gefundeerd zijn.

De verslagen zijn beschikbaar via de wijkwebsite www.paddepoel.info, hoewel de verslagen van 18 mei en 23 november 2016 ontbreken. Bij elk verslag is te zien hoe vaak het is gedownload (vaststelling op 3 februari 2017). Daarbij is een dalende trend zichtbaar, hoewel er af en toe pieken zijn (verslagen van 1 juli 2015 en 13 april 2016). Het is moeilijk daarvoor verklaringen te vinden. De vaste deelnemers aan de cocreatiebijeenkomsten krijgen de verslagen overigens per e-mail toegestuurd; het is dus niet waarschijnlijk dat zij tot de downloaders behoren. In tabel 4 staat een overzicht van alle cocreatiebijeenkomsten tot eind 2016 en het aantal keer dat een verslag is gedownload.

Tabel 3

Overzicht van verslagen cocreatiebijeenkomsten in 2015 en 2016

Datum cocreatie-bijeenkomst	Verslag gepubliceerd	Aantal keer gedownload ¹⁶
29 januari 2015 (<i>meet-up</i>)	Ja	596
18 maart 2015	Ja	492
8 april 2015	Ja	488
30 april 2015	Ja	204
21 mei 2015	Ja	200
10 juni 2015	Ja	208
1 juli 2015	Ja	550
26 augustus 2015	Ja	Onbekend ¹⁷
18 november 2015	Ja	217
20 januari 2016	Ja	160
24 februari 2016	Ja	186
13 april 2016	Ja	300
18 mei 2016	Nee	n.v.t.
29 juni 2016	Ja	41
6 september 2016	Ja	59
12 oktober 2016	Ja	25
23 november 2016	Nee	n.v.t.

4.3.1 Start van het proces: ideeën voor de wijk

Co-creatie Paddepoel is in januari 2015 gestart naar aanleiding van het Wijkperspectief Paddepoel uit 2010¹⁸; het wijkperspectief was een idee van de Wijkraad en is door de gemeente

¹⁶ Tot en met 3 februari 2017

¹⁷ Dit verslag is full text beschikbaar, waardoor er geen informatie is over aantal keer downloaden.

¹⁸ Gemeente Groningen (2010), *Wijkperspectief Paddepoel: gevarieerd en verbonden*. Afdeling Ruimtelijke Ordening/Economische Zaken.

(stadsdeelcoördinatie West) opgesteld na overleg met de Wijkraad. De Wijkraad Paddepoel was ook initiatiefnemer om het co-creatieproject te starten – anders dan bij eerdere pilots of experimentele cocreatieprojecten in Groningen. Om het proces van cocreatie te begeleiden is een extern bureau, The Social Innovation Foundation (TSIF), ingehuurd. Tijdens de eerste bijeenkomst hebben aanwezigen in groepen gebrainstormd over ideeën om van Paddepoel ook in de toekomst een prettig leefbare wijk te maken. In het licht van de twee VastgoedLAB-onderzoeksprojecten die in hoofdstuk 5 van deze rapportage centraal staan, beperken we ons hier tot de volgende thema's:

1. *openbare ruimte*; hier zijn onder andere genoemd: meer groen, participatie beheer openbare ruimte, openbaar groen versus groen op individueel niveau, verrommeling van en betrokkenheid bij openbaar groen;
2. *aanpak winkelcentrum*; hier zijn genoemd: vestigingsbeleid winkels, sociaal middelpunt in de wijk, beschikbare ruimte en parkeren winkelcentrum, winkelcentrum 's avonds dood punt in de wijk, winkelcentrum aantrekkelijk aanzien geven, toegankelijkheid.

De eerste bijeenkomst telde 38 deelnemers, waarvan ongeveer 12 bewoners uit de wijk¹⁹; de andere 26 waren vertegenwoordigers van professionele partijen zoals gemeente en maatschappelijke organisaties. Bij de tweede bijeenkomst zijn twee wethouders aanwezig, die het co-creatieproject in Paddepoel ondersteunen. Ook is er een monitorgroep geïnstalleerd om het proces van co-creatie te stroomlijnen. Tijdens de tweede bijeenkomst worden groepsgewijs positieve punten en verbeterpunten in kaart gebracht. De punten die in het verslag staan over het winkelcentrum en groen/openbare ruimte²⁰, zijn in tabel 5 schematisch weergegeven.

Tabel 5:

Positieve en verbeterpunten voor winkelcentrum en openbare (groene) ruimte (Verslag Cocreatie Paddepoel 18 maart 2015)

Winkelcentrum	Openbare ruimte/groen
Positieve punten: winkelcentrum, niet alleen vanwege de winkels, maar ook als ontmoetingsplek	Positieve punten: groen, vijvers, (school)tuintjes, kinderwerktuinen, groene zones en parken, groene wijk, nog groen
Verbeterpunten: diversiteit winkelcentrum, betaalbaarheid en uitstraling winkelcentrum, wens tot gratis zitplekken los van horeca	Verbeterpunten: meer bomen, ook plukbomen/plukstruiken, bruggen over vijvers en wandelpaden, oversteekplaatsen vijvers

Los van de openbare ruimte en het winkelcentrum, wordt genoemd dat jongerenhuisvesting gekoppeld zou moeten worden aan wijkontwikkeling. Ook worden studenten vaak genoemd als aandachtspunt, maar er staat niet nader vermeld in welk opzicht.

4.3.2 Grootste knelpunt: voldoende actieve bewoners vinden

Tijdens de derde bijeenkomst wordt geconstateerd dat vooral de wijkbewoners van niet-Nederlandse afkomst gemist worden; dit geldt eveneens voor de jongeren uit de wijk. 'In het algemeen wordt ervaren dat er veel professionals zijn en mist men de mensen waar het eigenlijk om moet gaan: de wijkbewoners.' Dit is een interessant gegeven gezien de definitie die we gaven van cocreatie in

¹⁹ Dit aantal is niet precies te achterhalen, want vertegenwoordigers van professionele partijen kunnen ook wijkbewoners zijn.

²⁰ Het gaat om groen en openbare ruimte in de gehele wijk; de GAK-/Rabo-locaties worden niet expliciet als apart gebied genoemd.

paragraaf 3.2. De definitie vermeldt echter niet *hoeveel* of *welke* burgers betrokken zouden moeten zijn om te spreken van cocreatie. Over de actief betrokken bewoners bij Cocreatie Paddepoel kunnen we wel zeggen dat zij geen representatieve afspiegeling van alle wijkbewoners vormen, zoals tijdens de bijeenkomsten ook meerdere malen is gesuggereerd.

Tijdens de vierde bijeenkomst maken de aanwezigen plannen om meer bewoners te betrekken bij cocreatie: door een fysieke plek in het winkelcentrum te creëren, 'bij voorkeur een leegstaand winkelpandje en anders een tent'. Andere acties vanuit de wijkraad zijn: aanbellen, flyers in de brievenbus en bij de wijkkrant, en sociale media gebruiken, zoals het Facebook-account van jeugdwerk. Geconstateerd wordt (opnieuw) dat jongeren, jonge ouders en allochtonen ondervertegenwoordigd zijn. Gesuggereerd wordt om een aparte werkgroep PR in te stellen. Publiciteit en PR worden in eerste instantie neergelegd bij de wijkraad en de monitorgroep. Veel bewoners komen echter niet zomaar in actie; professionele ondersteuning is nodig om ze te betrekken.

In mei 2015 komt de afwezigheid van woningcorporaties aan de orde: zij zagen voor zichzelf geen rol in dit cocreatieproces en hebben aangegeven pas weer terug te keren als er meer bewoners deelnemen. Verder: de start van WIJS²¹.

Om meer bewoners te betrekken, worden 7000 flyers gedrukt en verspreid in de wijk, met de oproep 'Doet u mee?' In juni 2015 is het gebruik van de winkelruimte voor co-creatie geregeld; na de zomer vindt officiële opening plaats door de wethouder. De Wijkkrant no. 1 wordt gebruikt voor publiciteit, daarnaast gaat TSIF enkele HG-studenten begeleiden om social media optimaal te benutten voor cocreatie. Uit het verslag van 1 juli 2015 blijkt dat de zorg over de bewonersdeelname nog steeds groot is. Het blijkt voor de deelnemende organisaties²² moeilijk om hun achterban te enthousiasmeren.

De flyeractie heeft twee concrete reacties opgeleverd: 'Eén wijkbewoner heeft zich als deelnemer opgegeven en een andere wijkbewoonster heeft een wens neergelegd [...] maar eveneens aangegeven geen kans te zien om aan het proces zelf deel te nemen.' Conclusie tijdens de avond is dat interne communicatiemogelijkheden nog meer benut kunnen worden; aan de andere kant moet worden ingezien dat sommige processen wat meer tijd vergen.

Betrekken van bewoners staat ook na de zomer 2015 nog steeds op de agenda. Concrete acties: 'De gemeente [gaat] het proces ondersteunen middels een PR-offensief. Hierbij wordt geprobeerd het *Dagblad van het Noorden* te betrekken. Ook is er een bladzijde in wijkkrant Nummer 1 beschikbaar. Alle deelnemers en stakeholders wordt gevraagd informatie aan te leveren. Zoveel mogelijk moet gebruik worden gemaakt van beeldtaal.' Ook is (en wordt nogmaals) opgeroepen om andere mensen mee te nemen naar de cocreatie-bijeenkomsten. In november 2015 is iedere wijkbewoner geïnformeerd over cocreatie door middel van folders en de wijkkrant. Desondanks blijken veel bewoners niet bekend te zijn met cocreatie; uit het verslag blijkt echter niet hoe dit is vastgesteld. Van Birchall & Simmons kan geleerd worden dat een directe, persoonlijke benadering meer kans van

²¹ WIJS staat voor Wijk Inzet Jongeren en Studenten, een samenwerkingsverband tussen gemeente, MJD en Hanzehogeschool. Het project is onderdeel van het Akkoord van Groningen en heeft tot doel om door middel van studenteninzet een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid in de wijken.

²² Op dat moment is alleen de wijkraad als organisatie actief in Cocreatie Paddepoel

slagen heeft: 'It is important to ask people directly and not leave it to chance by simply putting up posters, dropping leaflets through doors and expecting people to respond.' (2004: 31)

Er wordt voorgesteld dat een werkgroepje de communicatie gaat oppakken. In volgende verslagen is hierover niets meer te vinden en ook is bij de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid niets bekend over een werkgroep die speciaal met communicatie aan de slag is gegaan. Dit geldt ook voor de constatering dat met name jongeren en allochtonen nog steeds sterk ondervertegenwoordigd zijn: concrete acties om deze groepen te bereiken, zijn niet opgetekend. Everts (2014) noemt in de Routekaart Cocreatie Paddepoel ouderen, jongeren, allochtonen of gehandicapten al als voorbeelden van groepen die met specifieke inspanningen moeten worden bereikt, zoals een directe benadering of via belangengroepen. Ook voor de ondervertegenwoordigde groepen is echter geen plan gemaakt hoe deze te benaderen en te enthousiasmeren voor deelname. Wel is het goed om te beseffen dat deze groepen over het algemeen de neiging tot ondervertegenwoordiging vertonen. Landelijk onderzoek laat zien dat het aandeel vrijwilligers het hoogst is onder 35-45-jarigen (56%) gevolgd door 45-55-jarigen (53%). Echter, jongeren tussen 15-25 jaar zijn met 49% wel degelijk actief, maar vooral in jeugdorganisaties. Herkomst is ook onderscheidend: autochtonen zetten zich vaker in als vrijwilliger (51%) dan westerse allochtonen (42%) en niet-westerse allochtonen (35%) (Arends, 2015).

Als in het voorjaar van 2016 twee zeer actieve bewoners aangeven te willen stoppen met hun dragende rol in het cocreatieproces vanwege het tijdrovende karakter ervan, wordt duidelijk hoe sterk cocreatie leunt op enkele actieve trekkers. Bovendien zijn beiden lid van de wijkraad, waardoor de link tussen wijkraad en cocreatie verbroken zou worden. De conclusie is 'dat er een breder draagvlak voor co-creatie moet komen'. Daarnaast wordt de vraag gesteld – na de constatering dat er te weinig jongeren inbreng is en dat de groep kleiner is geworden – of 'hier wel het potentieel zit om alle werkgroepen op de been te houden.' Het vinden (en behouden) van actieve bewoners is dus een voortdurend punt van aandacht én een bron van zorg geweest.

4.3.3 Andere belemmerende factoren

Behalve het vinden van voldoende actieve bewoners zijn er nog enkele factoren die cocreatie in Paddepoel kunnen belemmeren. Ten eerste geeft een van de wethouders aan dat het voor gemeentemedewerkers lastig is om met cocreatieve processen om te gaan. De wethouder wil tijdens een intern symposium voor ambtenaren aandacht besteden aan betekenis en belang van cocreatie in de ogen van het gemeentebestuur. Ook wordt geprobeerd de ambtenaren meer bij dit proces te betrekken. Uit het verslag blijkt niet op welke manier de wethouder dit wil aanpakken.

Ten tweede wordt er kritiek geuit op de naam 'cocreatie': die zou niet aanslaan bij bewoners of zelfs lachwekkend worden gevonden. Reactie van de procesbegeleider is dat de term cocreatie een landelijke term voor dit soort projecten 'en daarom wel moet worden gebruikt'.

Ten slotte blijkt uit de verslagen dat het cocreatieproject soms aangegrepen wordt om klachten te uiten over bepaalde zaken in de wijk. Aan de klagende bewoners is uitgelegd dat Cocreatie Paddepoel geen klachtenbureau is, maar een kans om door meedenken dingen aan te pakken of te veranderen. Ook bij de spreekuren in het winkelpand²³ is de ervaring dat sommige mensen Cocreatie

²³ Het is niet duidelijk of hier het pand van WIJS bedoeld wordt.

Paddepoel als een klachtenbureau zien. De externe procesbegeleider heeft consequent voor een positieve insteek gekozen: wat willen mensen graag in hun buurt, wat zijn hun ideeën en waar dromen ze over? Hoewel Cocreatie inderdaad niet voor klachten in het leven is geroepen, kan wel opgemerkt worden dat openstaan voor klachten misschien juist de manier is om bepaalde groepen bewoners te betrekken. Als mensen het gevoel krijgen dat er geluisterd wordt naar klachten over zaken die hen hoog zitten, kan van daaruit de verbinding ontstaan om ook positieve betrokkenheid te ontwikkelen. Als bewoners niet gehoord worden over zaken die zij als negatief ervaren, kunnen zij het gevoel krijgen dat ze er niet toe doen en vervolgens afhaken. Birchall & Simmons (2004) geven aan dat het voor het betrekken van nieuwe burgers belangrijk is aandacht te geven aan zaken die zij zélf belangrijk vinden (of dat nu negatieve of positieve dingen zijn, laten zij in het midden).

4.3.4 Evaluatie van het cocreatieproces

Opvallend is dat gemeente en wethouders concluderen dat het goed gaat met cocreatie, maar dat er ook verder moet worden gekeken: vooral richting de gemeentelijke organisatie is een verdere stap noodzakelijk (Verslag Cocreatie 18 november 2015). Uit de verslagen blijkt niet op basis van welke criteria de gemeente en wethouders concluderen dat het proces van cocreatie in Paddepoel goed verloopt. Het zou interessant zijn te weten hoe inwoners zelf het proces en de opbrengsten van twee jaar cocreatie beoordelen. Dat is mogelijk via een huis-aan-huis-enquête (die ook digitaal beschikbaar moet zijn), waarbij het met het oog op de representativiteit natuurlijk altijd de vraag blijft welke bewoners zo'n vragenlijst invullen.

Tijdens een van de bijeenkomsten heeft de gemeente aangegeven dat 'tijdens een studiebijeenkomst Cocreatie Paddepoel gezien werd als een mooi verhaal dat ook naar andere wijken kan worden geëxporteerd'. 'De ervaringen zijn positief²⁴ en het besef is geland dat de bewonersinitiatieven het niveau van de buurtbarbecue inmiddels wel overstijgen' (Verslag Cocreatie november 2015). Hier wordt een verschil in perspectief zichtbaar tussen het gemeentebestuur, dat vooral het proces belangrijk vindt, de actieve bewoners, die graag resultaat willen zien, en de ambtenaren die vooral aanlopen tegen veranderende rollen en verhoudingen.

Het *proces* van cocreatie heeft vaker op de agenda gestaan. In februari 2016 legt de procesbegeleider uit dat cocreatie niet altijd makkelijk is, omdat we in een overgangstijd zitten van een oud model waarbij dingen al besloten zijn, naar een nieuw model. 'Dat sommige zaken als gevolg van het oude denken al vastliggen [...] is een symptoom van de overgangsfase. [Remedie:] helder maken welke aspecten nog wel voor co-creatie in aanmerking komen en welke niet. Anders ligt frustratie op de loer.'

Al met al verschilt waarschijnlijk de visie op wat cocreatie precies is – als die visie al bewust is, want we kunnen ook concluderen dat de bekendheid met cocreatie niet alomtegenwoordig is. Bij Cocreatie Paddepoel zijn hooguit enkele tientallen actieve bewoners betrokken. Op een totaal inwoneraantal van 10.195²⁵ is er dus slechts een handjevol mensen actief bezig met cocreatie. Veel groepen zijn niet of ondervertegenwoordigd (of zelfs helemaal niet bekend met cocreatie). Dit valt Cocreatie Paddepoel niet te verwijten; het is een nieuw proces waarin geleerd wordt en ook

²⁴ Uit het verslag blijkt niet wie deze positieve ervaringen had(den).

²⁵ Aantal vastgesteld in 2016, waarbij Paddepoel als kompaswijk / buurtcombinatie PC4-gebied is genomen (bron: Onderzoek & Statistiek Groningen, buurtmonitor).

activiteiten ondernomen worden om cocreatie op de kaart te zetten (zie paragraaf 4.3.2). Zoals in hoofdstuk 5 zal blijken, heeft dit de onderzoeken van de studenten ook beïnvloed. Deze rapportage moet dan ook vooral beschouwd worden als een illustratie van het cocreatieproces en niet als beschrijving van concrete resultaten die het proces heeft opgeleverd.

4.3.5 Plannen voor het winkelcentrum en de GAK-/Rabo-locaties

In het centrum van de wijk Paddepoel zijn voor drie locaties herontwikkelingsplannen gemaakt: het winkelcentrum zelf gaat uitbreiden en de oude Rabo-toren en het GAK-gebouw maken plaats voor wooncomplexen. In het licht van deze ontwikkelingen ligt er een kans om vanuit een integrale aanpak het gebied als geheel een upgrade te geven: de openbare ruimte tussen de wooncomplexen (waarop op parkeerplaatsen van het winkelcentrum en een tankstation gelegen zijn) en de groenstrook met vijver aan de Wilgenlaan. De werkgroep Bouwen & Duurzaamheid van Cocreatie Paddepoel wil graag een aantal studenten van de Hanzehogeschool laten onderzoeken hoe er meer bewoners bij de vormgeving van dit gebied betrokken kunnen worden. Daarbij heeft ook de betrokkenheid van andere belanghebbenden de aandacht (zie verder 4.4 en 5). Het is geen gemakkelijke opdracht, omdat er verschillende eigendomssituaties spelen. Tijdens een van de Cocreatie-avonden werd daarover gezegd: 'Partijen willen wel samenwerken, maar het is een complex geheel' (Verslag 29 juni 2016).

In hoofdstuk 5 worden de opdrachten van de studenten nader toegelicht en de resultaten beschreven. Nu volgt in het kort het verloop van de Cocreatie-avonden vanaf het najaar van 2016. De Vastgoedstudenten zijn aanwezig geweest bij beide avonden. Zowel de gemeente als de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid gaven aan dat alle partijen bereid zijn tot co-creatie; Lefier en Nijestee, die beide een woontoren bouwen voor studenten en jongeren, zijn welwillend om mee te denken. Het contact met de vastgoedontwikkelaars van het winkelcentrum verloopt wat stroever, maar biedt wel een mooie uitdaging. De Vastgoed-studenten houden zich vanuit WIJS bezig met de plannen rondom het centrumgebied (groep van vier studenten) en met de plannen voor het winkelcentrum (ook vier studenten); zij gaan de bewonersinbreng zo breed mogelijk in beeld brengen (Verslag oktober 2016).

4.4 Opdrachtgever VastgoedLAB-onderzoek

Een van de vijf actieve werkgroepen binnen Cocreatie Paddepoel is de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid. Deze werkgroep heeft via WIJS contact gezocht met de Hanzehogeschool Groningen en is de opdrachtgever geweest van het onderzoek dat vanuit het lectoraat Krimp & Leefomgeving in samenwerking met acht studenten van de opleiding Vastgoed & Makelaardij is uitgevoerd.

De werkgroep bestaat uit vijf leden: vier bewoners en één deelnemer vanuit de gemeente Groningen met expertise op het gebied van duurzaamheid en milieu. De werkgroep Bouwen & Duurzaamheid is vanaf 2015 actief betrokken bij verschillende duurzame energie-initiatieven, zoals de stichting Paddepoel Energiek, die in 2016 een Energiecampagne heeft gevoerd en wekelijks Energiespreekuren organiseert in het winkelcentrum. Ook is de werkgroep betrokken bij Warmtestad, dat via een geothermische bron op het Zerniketerrein uiteindelijk 10.000 woningen in Paddepoel en Selwerd gaat verwarmen.

Voor dit onderzoek is vooral het aspect 'Bouwen' belangrijk: de werkgroep houdt zich bezig met de openbare ruimte in het centrum van Paddepoel, dat geflankeerd wordt door nieuw te bouwen

woontorens en de toekomstige uitbreiding van het winkelcentrum. Belangrijkste ambitie van de werkgroep is: *goede manieren vinden om wijkbewoners meer bij deze wijkontwikkelingen te betrekken*. Dit moet leiden tot het verwezenlijken van de overkoepelende doelstelling dat de toekomstige jongeren- en studentenwoningen, mét hun bewoners, goed landen en waar mogelijk integreren in de wijk. De volgende doelen moeten daaraan bijdragen: 1) het project leidt tot meer actief betrokken bewoners in Paddepoel, 2) er wordt een concreet plan ontworpen waarmee een deel van de wijk aantrekkelijker wordt voor bewoners om te verblijven en/of recreëren, 3) het ontwerp is zodanig dat behalve bewoners, ook de markt- en overheidspartijen er profijt van hebben (te weten corporaties, winkeliers, gemeente, maatschappelijke partners) (Bovenhoff 2016).

5. Twee projecten rondom ‘Bouwen’ met inzet van studenten

Zoals in de inleiding al aangehaald, is het de bedoeling dat de studenten die zich in Paddepoel gaan vestigen, zich met ‘hun gezicht naar de wijk’ richten. Het idee van de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid was om nu al studenten te betrekken bij het samen vormgeven aan de openbare ruimte rondom en tussen de nieuw te bouwen woontorens. Het lectoraat Krimp & Leefomgeving is binnen de Hanzehogeschool het aanspreekpunt. Ook WIJS is betrokken, omdat dit de logische plek is waar studenten actief bezig zijn een bijdrage te leveren aan verschillende Groningse wijken. Gemeente Groningen wil het samenleven tussen studenten en Stadgers bevorderen. ‘Om dit contact te bevorderen zetten we in op WIJS (Wijkinzet door Jongeren en Studenten)’ (gemeente Groningen 2017a). Vanuit deze visie is WIJS een goed vertrekpunt voor de Vastgoedstudenten. In september 2016 hebben zij kennisgemaakt met de coördinatoren van WIJS en met studenten die vanuit andere HG-opleidingen opdrachten voor WIJS uitvoerden.

Het was de bedoeling dat studenten fysiek een werkplek zouden hebben bij WIJS om zo via contact met andere studenten (en bewoners!) te profiteren van multidisciplinair overleg en samenwerken, en input van bewoners – die om verschillende redenen het WIJS-pand binnenlopen. De fysieke locatie van WIJS is in het winkelcentrum Paddepoel, waardoor het mes zelfs aan twee kanten zou snijden. De Vastgoedstudenten hebben zelf echter een andere keuze gemaakt, waarover meer in 5.1.2 en 5.2.2.

In 5.1 wordt het project ‘Transformatie openbare ruimte’ beschreven en geëvalueerd, waaraan vier derdejaars Vastgoedstudenten een halfjaar gewerkt hebben. In 5.2 wordt het project ‘Een winkelcentrum voor jong en oud’ beschreven en geëvalueerd, waaraan vier andere derdejaars Vastgoedstudenten een halfjaar werkten. Beide groepen voerden deze projecten uit binnen het studieonderdeel VastgoedLAB: een derdejaarssemester Onderzoek & Advies van de opleiding Vastgoed & Makelaardij.

5.1 Onderzoeksproject ‘Transformatie openbare ruimte’

In dit project gaat het om het betrekken van bewoners bij de toekomstige vormgeving van de openbare ruimte (inclusief vijver en groenstrook) tussen en rondom de nieuwe woontorens Polaris, Atlas en Pleione.

De studenten hebben zelf het **doel** van hun onderzoek als volgt geformuleerd: een bijdrage leveren om de wijk en de bewoners met elkaar te verbinden, waarbij het erom gaat dat buurtbewoners en de wijk met elkaar in contact komen te staan. De grotere doelstelling van de opdrachtgever, de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid, is door de studenten als volgt opgevat en geformuleerd: door dit project nieuw leven in de wijk blazen en ervoor zorgen dat bewoners zich verbonden voelen met de wijk (Boekel et al. 2016).

5.1.1 Onderzoek en advies door Vastgoedstudenten

Door gesprekken met de opdrachtgever, via bronnenonderzoek en door observaties ter plekke hebben de studenten zich verdiept in het vraagstuk. Hun **onderzoeksvraag** luidde: Op welke wijze

kan de openbare ruimte in Paddepoel gezamenlijk met de huidige en toekomstige bewoners ontwikkeld worden, zodat er verbinding plaatsvindt in de wijk? Deze onderzoeksvraag gaat over methoden, maar de studenten hebben deze vraag beantwoord met een aantal mogelijke invullingen van de openbare ruimte.

Toen de student-onderzoekers in september 2016 begonnen met dit onderzoek, was al bekend dat de voormalige Rabo-toren zou worden gesloopt om plaats te maken voor een 66-meter hoge woontoren (genaamd *Polaris*), die zou bestaan uit 207 appartementen voor jongeren. In december 2016 startte de sloop van het oude Rabo-gebouw, dat al snel tot de grond toe was afgebroken. De plannen voor de GAK-locatie bevonden zich in een priller stadium. De plannen van woningcorporatie Nijestee, die er eerst uitsluitend jongerenhuisvesting wilde realiseren, wijzigden eind 2016; omdat de vraag naar jongerenwoningen minder groot was dan ingeschat (Van Dalen 2016), wordt er nu ook – in samenwerking met vastgoedontwikkelaar Mensenborgh voor andere doelgroepen gebouwd. Deze twee geplande woontorens krijgen de namen Atlas en Pleione; Atlas zal bestaan uit 224 semi-zelfstandige eenheden voor jongeren (Nijestee 2017). Mensenborgh realiseert de andere toren, Pleione, waarin 133 huurappartementen komen²⁶: 88 sociale huurwoningen en 45 appartementen voor verhuur in de vrije sector (Van Dalen 2016). Oplevering van beide torens staat gepland voor 2018. Bij de plannen en besluiten van beide corporaties en Mensenborgh zijn, voor zover bekend, geen wijkbewoners betrokken.

Mede door de realisatie van de woontorens Polaris en Atlas zal er plaats komen voor ongeveer 1.000²⁷ jongeren in de wijk Paddepoel. Naar aanleiding van de opdracht van de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid constateren de VastgoedLAB-onderzoekers: 'De bereikbaarheid en de openbare ruimte van Paddepoel hebben aandacht nodig. Tussen de locaties van de woontorens en de Wilgenlaan is een nog in te vullen openbare ruimte. Op dit moment is deze openbare ruimte verloederd. Het is slecht te bereiken en veel bewoners weten niet dat het er is.' (Boekel et al. 2017).

In figuur 4 is de openbare ruimte rondom en ten zuiden van de toekomstige woontorens schematisch weergegeven. Het rood omcirkelde gebied is het centrum van Paddepoel, waarop de studenten met hun onderzoek gericht waren. In deze figuur is te zien dat de smalle groenstrook aan de Dierenriemstraat is opgenomen in de basisgroenstructuur; het groen aan de Pleiadenlaan en de Wilgenlaan behoort tot de nevangroenstructuur. Langs deze wegen is boombeplanting aanwezig. In groenstructuurvisie Groene Pepers (2009) staat de omschrijving dat nevangroenstructuur groene openbare ruimte is, vooral op niveau van buurt en straat, waar nadrukkelijk gestreefd wordt naar medeverantwoordelijkheid en participatie van bewoners bij inrichting en beheer. De basisgroenstructuur valt onder verantwoordelijkheid van de gemeente, die ook de regie voert, en waarbij er weinig beïnvloedingsmogelijkheden voor bewoners zijn.

²⁶ Volgens beschikbare informatie op en www.mensenborgh.nl

²⁷ In dit aantal zijn ook de toekomstige jongeren van de nieuwbouw 'De Trefkoel fase 2' inbegrepen, alsmede de jongeren in het complex Campus Zonnelaan (sinds zomer 2016 bewoond).



Figuur 4: fragment groenstructuurplan Groene Pepers van gemeente Groningen²⁸

Aanvankelijk was in de opdracht opgenomen dat de student-onderzoekers tijdens twee of meer bewonerssessies gezamenlijk met bewoners ideeën zouden bedenken voor invulling van deze openbare ruimte. De bewonerssessies werden echter niet goed bezocht (zie ook 5.1.2). Daarom hebben studenten daarnaast voor een andere methode gekozen en een online enquête opgesteld die ze via het Facebookaccount van één van hen verstuurd hebben. De resultaten van de enquête zijn per vraag te vinden in bijlage 3. Meer dan 100 mensen hebben de enquête ingevuld en 75% van de respondenten waren jongeren in de leeftijd 18-23 jaar (leeftijdscategorie: mogelijke toekomstige bewoners van de nieuwe complexen in Paddepoel). Een voorbehoud moet gemaakt worden: de respondenten waren 'vrienden' of 'vrienden van vrienden' van de betreffende student; het is niet duidelijk uit welke plaats of regio ze komen en wat hun opleiding is. Dat is misschien ook niet de meest interessante informatie, omdat de enquêtevragen alleen gaan om woningen voor een bepaalde leeftijdsgroep; daar viel 75% van de respondenten in. De helft van de respondenten gaf aan met de fiets naar school of werk te gaan, wat implicaties heeft voor fietsparkeerplaatsen. Gevraagd naar hun wensen voor de invulling van de openbare ruimte, gaf ruim driekwart van de ondervraagden aan graag groen of een parkje naast hun woning te zien. Daarna bleken horecagelegenheden, zoals een koffietentje, belangrijk te zijn. De student-onderzoekers hebben ook vragen gesteld over contact met buurtgenoten. Ruim 60% van de respondenten wil wel graag contact met de naaste burens, maar heeft geen behoefte aan contact met de rest van de wijk. Een kwart van de ondervraagden wil graag zowel contact met naaste burens als met andere bewoners in de wijk. 15% heeft liever helemaal geen contact met de burens.

²⁸ Groenstructuurvisie Groene Pepers (vastgesteld in maart 2009), te vinden in Bestemmingsplan Paddepoel-Centrum, geraadpleegd via http://plannen.groningen.nl/ro-online/plannen/NL.IMRO.0014.BP529Paddepoelcent-/NL.IMRO.0014.BP529Paddepoelcent-ow01/t_NL.IMRO.0014.BP529Paddepoelcent-ow01_2.5.html

Op basis van deze enquêteresultaten (mogelijke toekomstige bewoners) en de twee bewonerssessies (huidige bewoners) komen de VastgoedLAB-onderzoekers tot drie adviezen om de openbare ruimte vorm te geven. Deze adviezen hebben ze geanalyseerd op risico's.

De eerste mogelijkheid is een stadsstrand tussen de huidige GAK- en Rabolocatie. De aanleg van een duin vergt echter hoge kosten en er is grond nodig van het tankstation. Daarom is deze optie niet erg haalbaar.

De tweede mogelijkheid is het aanleggen van vlonders in de huidige vijver, waarop bewoners elkaar kunnen ontmoeten. Dit zou gekoppeld kunnen worden aan seizoensgebonden horeca. De student-onderzoekers schatten de risico's van deze optie laag in, maar constateren wel dat er weinig ruimte is in de vijver en dat er een horecavergrunning zal moeten worden aangevraagd.

De laatste mogelijkheid is de aanleg van een buitenfitness-parcours door de hele wijk, waarbij er in het centrumgebied ook enkele toestellen geplaatst worden. Volgens de student-onderzoekers zijn hier niet veel risico's aan verbonden, hoewel het aanschaffen van apparaten een investering vergt. Ze gaan ervan uit dat mensen er snel aan wennen buiten te fitnessen, maar dat de 'lat²⁹ om te bewegen nog hoog kan liggen.' Aan het Reitdiepfietspad (Paddepoel-Noord) is er al een buitenfitnessopstelling, die naar verluidt goed gebruikt wordt; deze is gerealiseerd op initiatief van de wijkraad.

Wiggers (2011) noemt een aantal succesbepalende condities voor outdoor fitnessplekken: vooraf moeten doel en doelgroep(en) van de locatie goed bepaald worden. De locatie moet uitnodigen tot bezoek, ontmoeting en gebruik, wat concreet inhoudt dat het een centrale, open plek met groene elementen moet zijn, die vrij toegankelijk is en 24 uur per dag te gebruiken, en is voorzien van verlichting. Ook begeleiding is belangrijk, om draagvlak te creëren, voorlichting te geven en te stimuleren. Wiggers verwacht dat 'over tien tot vijftien jaar de samenleving in Nederland de schaamte voorbij is en het een gewoonte is om in het openbaar lichamelijk actief te zijn'.

5.1.2 Proces van onderzoek en evaluatie

De vier studenten zijn enthousiast begonnen. In hun rapport geven ze aan dat ze de 'samenwerking met Co-creatie' lastig vonden, doordat er voor hen vaak meer onduidelijkheid over hun project ontstond na een bijeenkomst. Zij hebben dit benoemd en vervolgens wel duidelijkheid gekregen. De communicatie met de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid verliep wel goed; er werd meestal snel gereageerd op vragen van studenten en het contact was laagdrempelig.

In de voorbereiding van de bewonerssessies hebben de studenten veel tijd gestoken. Zo is er zorgvuldig een brief opgesteld, die huis aan huis is bezorgd bij bewoners van onder andere de Wilgenlaan, Plutolaan, Venuslaan en Jupiterstraat (zie bijlage 2). Deze manier is afgekeken van de methode die de werkgroep Sociale Cohesie heeft toegepast (Rozema 2016 et al.). In deze brief stond een e-mailadres, waarnaar de bewoners een mail konden sturen als ze op voorhand al geen interesse hadden. Deden ze dit niet, dan konden ze rekenen op een bezoekje aan de deur door de studenten. Aan de deur hebben de studenten vervolgens kort toegelicht waar ze mee bezig waren en of de bewoner geïnteresseerd was om mee te denken. De datum van de eerste bewonerssessie is daarbij genoemd. Hoewel een heel aantal bewoners niet thuis was en een nog groter aantal aangaf geen interesse te hebben, troffen de jonge onderzoekers ook tien enthousiaste bewoners die tijdens de avond mee wilden denken over ideeën voor de openbare ruimte en/of het winkelcentrum (zie ook

²⁹ Waarschijnlijk wordt hier bedoeld: de *drempel* om te gaan bewegen

paragraaf 5.2). Twee dagen van tevoren hebben deze tien belangstellenden een reminder per e-mail ontvangen, met daarin de locatie (Buurtcentrum TuinPad) en het tijdstip. Helaas kwam op de eerste avond slechts één van de tien bewoners opdagen – met echtgenote, waardoor er toch nog twee bewoners waren. Van de andere negen is geen afmelding binnengekomen. Dit was een grote teleurstelling voor de studenten. Met de werkgroep en de begeleider vanuit de Hanzehogeschool is dit geëvalueerd en gekozen voor een andere aanpak voor de tweede bewonerssessie: tijdens het eerstvolgende energiespreekuur zijn dezelfde brieven klaargelegd (bijlage 2) met datum en plaats van de tweede avond; ook tijdens de Cocreatieavond in november 2016 is de aanwezigen gevraagd het ‘door te geven’ en via hun eigen netwerk geïnteresseerde bewoners te vinden. Tijdens de tweede avond kwamen er slechts drie bewoners die bovendien al actief betrokken waren bij Cocreatie Paddepoel, maar er werd wel zinvolle input gegeven (Boekel et al. 2017).

Een ander punt is dat de studenten er bewust voor gekozen hebben niet in het pand van WIJS te werken, nadat ze daar enkele keren waren geweest. Ze gaven aan deze ruimte niet als plek te ervaren waar ze geconcentreerd konden werken.

Tot slot: de gemeente en de andere drie partijen (winkelcentrum, Lefier en Nijestee) hebben in het najaar van 2016 een landschapsarchitect ingehuurd om een plan te maken voor deze openbare ruimte. De werkgroep Bouwen & Duurzaamheid had graag gezien dat de Vastgoedstudenten met deze landschapsarchitect om tafel zouden gaan, om de verkregen input van bewoners ook een plek te geven in het uiteindelijke ontwerp. Het paste echter niet binnen de opdracht van de landschapsarchitect om samen te werken met studenten. Daardoor kregen de studenten het gevoel dat ze ‘voor spek en bonen’ meededen (Boekel et al. 2017).

5.2 Onderzoeksproject ‘Een winkelcentrum voor jong en oud’

Dit project gaat om het betrekken van bewoners bij de vernieuwing van het winkelcentrum. De vier VastgoedLAB-studenten hebben het **doel** van hun project als volgt geformuleerd: in kaart brengen wat de sterke en zwakke punten van het winkelcentrum zijn, gekeken naar de behoeften van zowel studenten (toekomstige bewoners) als de huidige bewoners. De grotere doelstelling van de opdrachtgever, de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid, is door de studenten als volgt geformuleerd: een winkelcentrum waar zowel studenten als ouderen met plezier naartoe gaan. Met andere woorden, het winkelcentrum Paddepoel moet weer het ‘kloppende hart van de wijk’ worden (De Jonge et al. 2016).

5.2.1 Onderzoek en advies door studenten VastgoedLAB

Tijdens gesprekken met de opdrachtgever, via bronnenonderzoek en door observaties ter plekke hebben de studenten zich verdiept in het vraagstuk. Uit de Structuurvisie van de gemeente Groningen blijkt dat er al in 2011 plannen lagen voor de uitbreiding en herontwikkeling van het winkelcentrum Paddepoel. Er was op dat moment nog geen ontwikkelaar in beeld³⁰. Volgens de structuurvisie kent het winkelcentrum de volgende sterke en zwakke punten:

³⁰ In 2016 is dat TDG Vastgoed

Tabel 5

Sterke en zwakke punten van winkelcentrum Paddepoel (bron: Structuurvisie detailhandel Groningen 2011-2020)

	Sterk	Zwak
	Voldoende parkeergelegenheid	Onvoldoende supermarktaanbod
	Compleet aanbod niet-dagelijkse artikelen	Introvert (naar binnen gericht winkelcentrum)
	Strategische ligging t.o.v. verzorgingsgebied	Betaald parkeren (na 1,5 uur)
	Uitbreidingsmogelijkheden	Enige leegstand
	Ruime opzet (gangpaden)	Enigszins verouderde uitstraling

In 2011 bestaat Winkelcentrum Paddepoel uit ruim 70 winkels en circa 25 vestigingen in de branches horeca en dienstverlening, met een totaal verkoopvloeroppervlak van ruim 12.000m². Gemiddeld had het centrum in 2011 circa 85.000 bezoekers per week; in 2009 was er nog sprake van 90.000 bezoekers per week. In het bestemmingsplan Paddepoel Centrum staat dat de aantrekkingskracht van winkelcentrum Paddepoel door een aantal oorzaken is verminderd. Belangrijkste oorzaak is dat het aantal supermarkten is teruggelopen tot slechts één, waardoor de balans tussen dagelijks en niet-dagelijks aanbod is zoekgeraakt. Daarnaast is het gebrek aan uitstraling aan de buitenkant een steeds groter probleem. Tegelijkertijd zijn nabijliggende wijkwinkelcentra zoals in Vinkhuizen en Selwerd opgeknapt. Deze centra zijn modern, zichtbaar en overzichtelijk, en de nadruk ligt er op dagelijkse boodschappen. Effect van deze ontwikkelingen is dat winkelcentrum Paddepoel een deel van haar supermarktbezoekers is kwijtgeraakt aan deze andere winkelcentra. Dit heeft een direct effect op de aanvullende bewinkeling, die grotendeels afhankelijk is van de aanwezigheid van supermarkten. Daardoor zijn de bezoekersaantallen over de laatste jaren significant teruggelopen. Ook heeft Paddepoel het imago van een verouderd winkelcentrum. Dit komt terug in de beoordeling van de bezoeker, die het rapportcijfer 6 geeft (BRO Koopstromenonderzoek, in: Gemeente Groningen 2013). Bereikbaarheid en parkeermogelijkheden worden met een 8 wel goed beoordeeld.

Als **onderzoeksvraag** hebben deze VastgoedLAB-studenten zelf geformuleerd: Wat moet er gebeuren zodat er in winkelcentrum Paddepoel een winkelbeleving gecreëerd wordt waar de relevante stakeholders tevreden mee zijn?

Op basis van de Winkelcentrumkwaliteitsmonitor van CBRE, Cyber & Locatus (2013) hebben de studenten twee enquêtes ontworpen die de kernkwaliteit beleving meetbaar maken (zie bijlage 4); hiervoor hebben zij de variabelen uit de Winkelcentrumkwaliteitsmonitor als uitgangspunt genomen. Deze variabelen zijn: parkeervoorzieningen auto, parkeervoorzieningen fiets, bereikbaarheid openbaar vervoer, koopzondag, aankleding bij leegstand, prettige achtergrondmuziek, schoon & netjes³¹, aanwezigheid toiletten, aanwezigheid en uitstraling horecagelegenheden, aanwezigheid wifi, zitmogelijkheden, veiligheidsgevoel, aanwezigheid groen, sfeer, activiteiten en evenementen, aantrekkelijke website.

Op het Zernikecomplex hebben de student-onderzoekers 50 studenten bereid gevonden de enquête in te vullen. Deze respondenten hebben per variabele aangegeven hoe *belangrijk* zij die vonden in een winkelcentrum. Bezoekers van het winkelcentrum Paddepoel hebben soortgelijke enquêtevragen beantwoord, met dien verstande dat hun is gevraagd in hoeverre zij *tevreden* waren over deze punten met betrekking tot winkelcentrum Paddepoel. De VastgoedLAB-onderzoekers

³¹ In de Winkelcentrumkwaliteitsmonitor (2013) wordt dit 'schoon, heel en veilig' genoemd, met als optimale score: schoon, geen schade.

hebben daartoe enkele rondes door het winkelcentrum gemaakt; door op het winkelend publiek af te stappen hebben ze in totaal 32 bezoekers³² ge-enquêteerd. Via deze enquête (de studentenversie staat in bijlage 4) beoogden de student-onderzoekers vast te stellen hoe jonger en ouder winkelpubliek aankijkt of aan zou kijken tegen winkelcentrum Paddepoel.

Resultaten ge-enquêteerde studenten op het Zernikecomplex

Van de studenten die de enquête hebben ingevuld, is niet bekend of zij momenteel in Paddepoel wonen. De ondervraagde studenten vonden vooral schoon & netjes en prettige sfeer belangrijk. De volgende variabelen vonden zij minder of niet belangrijk: aankleding bij leegstand, prettige achtergrondmuziek, wifi, zitmogelijkheden, groenvoorziening, activiteiten en evenementen, aantrekkelijke website. Ook bezoekmotieven voor een winkelcentrum zijn bevraagd. Het belangrijkste bezoekmotief van de ondervraagde studenten is kleding kopen, gevolgd door dagelijkse boodschappen, een (hippe) koffiezaak bezoeken en horecagelegenheden.

Resultaten ge-enquêteerde bezoekers van het winkelcentrum

Opvallend was het grote aantal 'neutrale' antwoorden op vragen. Dit kan komen, zo redeneren de VastgoedLAB-studenten, doordat bezoekers vragen niet helemaal begrepen of omdat het hen niet zoveel uitmaakte. Over het algemeen was een grote meerderheid van mening dat het winkelcentrum schoon en netjes is. Driekwart is tevreden over de zitmogelijkheden in het winkelcentrum, maar met name jongere bezoekers geven aan dat de zitmogelijkheden een wat troosteloze uitstraling hebben. Dit geldt ook voor de variabele 'sfeer': ouderen zijn meestal tevreden – in hun eigen woorden: 'gezellig' en 'leuk'; jongeren niet, die vinden de sfeer 'saai' en 'oubollig'. Parkeermogelijkheden voor de auto scoren goed, maar voor de fiets een stuk minder: drie van de tien respondenten is daar ontevreden over. Bereikbaarheid en veiligheidsgevoel scoren wel positief. Verder blijkt dat veel respondenten niet weten dat er een openbaar toilet is in winkelcentrum Paddepoel, laat staat waar dit te vinden is. Wat er volgens de bezoekers ontbreekt in het winkelcentrum, zijn: een tweede supermarkt, Action, leuke kledingwinkels, (hippe) koffiezaak, slijterij³³.

De VastgoedLAB-onderzoekers hebben ook enkele succesvolle winkelcentra elders in Nederland onder de loep genomen en gekeken wat daar de criteria voor succes waren. Deze winkelcentra zijn De Molenpoort in Nijmegen, Hoog Catharijne in Utrecht en Gelderlandplein in Amsterdam. Dit laatste is een luxueus winkelcentrum en niet goed vergelijkbaar met winkelcentrum Paddepoel. Succescriteria ('tops') die de studenten hebben verzameld, zijn:

- maandelijks activiteiten ter verbetering van de beleving, zoals tentoonstellingen;
- een divers winkelaanbod voor alle leeftijden;
- uitstekende parkeervoorzieningen;
- actief op sociale media, vooral met het oog op jongeren;
- professionele, actuele website;
- informatiebalie waar klanten vragen kunnen stellen.

Opvallend is dat dit allemaal factoren in de communicatie- en sfeersfeer zijn.

³² Demografische variabelen zoals leeftijd en herkomst van de respondenten zijn niet bekend.

³³ Tot voor kort was er een slijterij van de Mitra-keten gevestigd, die in juli 2016 failliet gegaan is.

Toegepast op Paddepoel kan geconcludeerd worden dat de parkeervoorziening voor auto's nu goed is (de eerste anderhalf uur gratis parkeren), maar dat het diverse winkelaanbod te wensen overlaat. Ook is er geen informatiebalie aanwezig. Het winkelcentrum heeft wel een website (www.paddepoel.nl) en een Facebook-account, maar in hoeverre deze up-to-date zijn en gericht op jongeren, is onduidelijk.

In hun adviesrapport bevelen de student-onderzoekers vier opties aan om het winkelcentrum te verbeteren. Ze beoordelen die volgens het SFA-model³⁴. Het SFA-model maakt gebruik van de volgende bedrijfskundige parameters: *feasibility*, *acceptability* en *suitability*. In het Nederlands: haalbaar, acceptabel en passend bij trends/ontwikkelingen. Hieronder staan de adviezen kort opgesomd, inclusief het ingeschatte risico op de drie bedrijfskundige parameters:

Advies 1: "Hippe" koffiezaak

Het winkelcentrum beschikt niet over een hippe plek waar koffie gedronken kan worden. De komst van een koffiezaak biedt kansen voor het verbeteren van het imago van het winkelcentrum onder de studenten. Meer dan 40% van de ondervraagden geeft aan een "hippe" koffiezaak te bezoeken tijdens het bezoeken van een winkelcentrum. Dit percentage is nog hoger voor horecagelegenheden in het algemeen, want 6 op de 10 studenten komen naar een winkelgebied om horecagelegenheden te bezoeken. Risico op 'acceptability' is redelijk hoog, omdat er al een aantal winkels zijn die koffie verkopen. De hippe koffiezaak zal zich echter meer gaan richten op een andere doelgroep, namelijk de studenten (Van Daelen et al., 2017).

Advies 2: Fietsenstalling

Alle stakeholders geven aan niet tevreden te zijn met het aantal fietsenstallingen en de locaties ervan. Ze zijn versnipperd, dat wil zeggen dat ze rond het hele winkelcentrum verspreid zijn. Ook zijn het er vaak te weinig, waardoor fietsen tegen elkaar aan worden gezet of los op de stoep. Dit kan zorgen voor irritatie bij de bezoekers en met oog op de komst van de nieuwe bewoners, kan dit probleem alleen maar groter worden. De VastgoedLAB-onderzoekers raden daarom aan om meer fietsenstallingen te realiseren op één centrale plek. Deze maatregel kent nauwelijks tot geen risico's volgens de SFA-analyse (Van Daelen et al. 2017).

Advies 3: Toiletten

Een ander groot irritatiepunt van de bezoekers is de vindbaarheid en aanwezigheid van het toilet. Veel bezoekers geven aan dat ze niet weten dat er toiletten aanwezig zijn, laat staan waar. Dit probleem is gemakkelijk op te lossen, aangezien de toiletten³⁵ gewoon aanwezig zijn, ze dienen dus alleen goed aangegeven te worden. Volgens het SFA-model zijn hier nauwelijks risico's aan verbonden (Van Daelen et al. 2017).

Advies 4: Winkelaanbod

Naast een hippe koffiezaak is een slijterij ook een winkel die de huidige bezoekers erg belangrijk vinden. Tot juli 2016 bevond zich in het winkelcentrum een slijterij, maar die is door een landelijk faillissement verdwenen. Zowel de huidige bezoekers als de mogelijke toekomstige bezoekers (studenten op het Zernikecomplex) hebben aangegeven dat ze graag een slijterij in het winkelcentrum zien. Tot slot zou een type winkel als Action het ook goed doen volgens de bezoekers,

³⁴ Johnson, G., Scholes, K., & Whittington, R. (2008). *Exploring corporate strategy: text & cases*. Pearson Education.

³⁵ Er is één toilet in het winkelcentrum, waarvan de deur te openen is na inworp van een munt van 20 eurocent.

omdat op dit moment een dergelijke winkel ontbreekt. Action wordt wel gezien als een “anchor tenant”, wat betekent dat het een winkel is die veel klanten naar het winkelcentrum trekt.

Risico's: hier zullen ondernemers voor gevonden moeten worden die in leegstaande winkelunits een winkel willen beginnen. De financiële risico's liggen voornamelijk bij de ondernemers.

5.2.2 Proces van onderzoek en evaluatie

Onder andere in begeleidende gesprekken hebben de VastgoedLAB-studenten gereflecteerd op hun onderzoeksproces. Ze waren elke zes weken aanwezig bij het reguliere overleg van de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid. De studenten hebben hun opdrachtgever als erg enthousiast en behulpzaam ervaren, maar soms ook als erg druk, waardoor een afspraak niet door kon gaan. Deze groep studenten wist aan het begin niet goed voor wie zij het onderzoek uitvoerden, met andere woorden, de opdrachtgever was hun onduidelijk. Negatief punt vonden zij het proces tussen de verschillende stakeholders en de student-onderzoekers. Zoals de andere groep VastgoedLAB-onderzoekers ook al aangaf, was het een grote teleurstelling dat er bij de goed voorbereide eerste bewonerssessie in november slechts één bewoner kwam opdagen, terwijl er tien hadden toegezegd. Als verklaring noemen de studenten dat de huidige bewoners van Paddepoel beperkt bereid zijn mee te denken om het winkelcentrum aantrekkelijker te maken, en dat de promotie voor de sessie stroef verliep³⁶. Verder vonden de studenten dat ze wat minder creativiteit kwijt konden, omdat de opdrachtgever al een onderzoek klaar had liggen, waarbij zij alleen nog een onderzoeksvraag moesten bedenken. Dit heeft de studenten echter niet tegengehouden zelf het onderzoek vorm te geven, bijvoorbeeld door de keuze voor het onderzoeksinstrument (enquête), en om na de eerste bewonerssessie niet verder te gaan met het werven van bewoners voor een tweede sessie. Het ontwerpen van een plan voor een deel van het winkelcentrum is mede daardoor niet van de grond gekomen.

Ook opvallend is dat beide groepen studenten niet diep in zijn gegaan op het centrale begrip in hun onderzoeken, namelijk de methode van cocreatie. Uit gesprekken is gebleken dat ze cocreatie een lastig te begrijpen en toe te passen begrip vonden. Gekoppeld aan het feit dat voor succesvolle cocreatie de betrokkenheid en welwillendheid van diverse partijen noodzakelijk is, was deze methode voor hen lastig uit te voeren.

³⁶ Het is niet duidelijk wat de studenten hier precies mee bedoelen; de voorbereiding van de sessie is juist zorgvuldig gebeurd, zie ook 5.1.2.

6. Evaluatie en aanbevelingen

Tijdens het vooronderzoek zijn in overleg met de opdrachtgever de volgende beoogde resultaten geformuleerd:

‘In het voorjaar van 2017 is het onderzoek afgerond en is het de bedoeling dat de volgende resultaten zijn bereikt.

1. Bewoners die daar behoefte aan hebben, zijn goed op de hoogte van en deels ook actief betrokken bij de invulling van de ruimte tussen en achter beide voormalige kantoorlocaties (de toekomstige jongerencomplexen van Nijestee en Lefier). In geval van een tweede onderzoeksproject geldt dit resultaat ook voor dat project.
2. Er zijn nieuwe, duurzame contacten tussen bewoners ontstaan, deels gefaciliteerd door studenten via de gezamenlijke ontwerpessies.
3. Op basis van reeds opgedane kennis en na gericht onderzoek adviseren studenten van de opleiding V&M de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid over een concreet plan waarmee een deel van de wijk aantrekkelijker wordt voor bewoners om te verblijven en/of recreëren.
4. Van alle projecten die door studenten zijn uitgevoerd, verschijnt een professionele eindrapportage voor de opdrachtgever.
5. Er is nieuwe kennis beschikbaar gekomen over de werking van processen rondom burgerparticipatie
6. Deze kennis wordt direct gedeeld met toekomstige professionals (studenten) en via het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland met professionals in het veld.’

6.1 Evaluatie beoogde resultaten

De eerste drie resultaten zijn niet behaald. Wat resultaat 1 bovendien lastig te bereiken maakt, is dat het niet goed vast te stellen is welke wijkbewoners behoefte hebben aan informatie en actieve betrokkenheid. Van de huishoudens die direct benaderd zijn, konden de bewoners in elk geval onvoldoende betrokken worden (zie ook knelpunt 3 verderop). Resultaat 2 is niet behaald door dezelfde oorzaak (zie knelpunt 3). Beide groepen studenten hebben zowel een onderzoeks- als een adviesrapport opgeleverd waarin zij een aantal plannen voor het voetlicht brengen; die zijn echter weinig concreet uitgewerkt, waarmee resultaat 3 ook is uitgebleven. Zowel knelpunt 1, 2 en 3 hebben daar een belangrijke rol in gespeeld.

Vorbereiding van de studentenonderzoeken en start

De voorbereiding is goed verlopen en tussen april en juli 2016 is er regelmatig overleg geweest met de opdrachtgever van de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid; in september 2016 is een rapportage opgeleverd (Bovenhoff 2016). Ook zijn er diverse contacten met belanghebbende partijen gelegd, waar studenten hun voordeel mee konden doen (zoals WIJS, corporaties, Wijkraad). Daardoor was de opdracht, die voor derdejaarsstudenten bijzonder complex genoemd kan worden, enigszins verkend en ingekaderd.

De opdrachtgever (vertegenwoordigd door werkgroepleden Els Struiving en Martin Klooster) was aanwezig op het moment dat de verschillende opdrachten voor studenten die begonnen met het VastgoedLAB-semester, werden gepitcht³⁷. De studenten die de twee opdrachten van Cocreatie

³⁷ Deze pitches vonden plaats op 6 september 2016 op de Hanzehogeschool Groningen, bij de opleiding Vastgoed & Makelaardij.

Paddepoel hadden gekozen, waren enthousiast over de thema's van hun opdracht. Na de pitch heeft de opdrachtgever beide opdrachten verder toegelicht.

De eerste tien weken was er wekelijkse begeleiding vanuit het Kenniscentrum NoorderRuimte en ook bezochten steeds enkele studenten het reguliere overleg van de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid; daarnaast was er afstemming met de opdrachtgever per e-mail of telefoon. In de derde week van september hebben de vastgoedstudenten, samen met studenten van andere opleidingen, een introductie bij WIJS bijgewoond.

6.2 Aanbevelingen begeleiding studenten vanuit Hanzehogeschool/Kenniscentrum

De onderzoeken van de studenten werden begeleid en beoordeeld door docenten van de opleiding Vastgoed & Makelaardij. Beoordeling vond plaats op twee professionele producten: onderzoeksrapport en adviesrapport. Daaromheen volgden de studenten ondersteunende vakken zoals onderzoeksvaardigheden, adviseren en schrijfworkshops. Het semester werd halverwege onderbroken door een intensieve buitenlandse reis. De twee groepen die onderzoek deden voor Cocreatie Paddepoel, hebben aan het begin te horen gekregen dat zij ook een ander product mochten opleveren in plaats van het adviesrapport, bijvoorbeeld een maquette of filmpje van een plan. Dat de studenten hebben gekozen voor een adviesrapport, kan een aantal redenen hebben: te weinig (bewoners)input voor een maquette of filmpje, onvoldoende vaardigheid om deze te maken, begeleiding door te veel verschillende partijen en personen³⁸, waardoor de alternatieve mogelijkheid op de achtergrond is geraakt.

Een tweede knelpunt is dat de begeleider vanuit Kenniscentrum NoorderRuimte³⁹ weliswaar ook als docent bij Vastgoed & Makelaardij werkzaam is, maar geen formele rol had in de begeleiding en beoordeling van de studenten. Zonder de beoordelaarsrol blijkt het lastig te zijn de uitvoering van het onderzoek door studenten te sturen. Zo is de studenten aangeraden om één dag(deel) per week bij WIJS te werken, om contact op te nemen met enkele belanghebbenden rondom hun projecten en om foto's te maken in Paddepoel – om enkele adviezen te noemen, maar daar bleef het ook bij: het waren adviezen en geen verplichtingen. Studenten hebben daarin hun eigen keuzes gemaakt. Ook het gebrek aan diepgang in de uitwerking van de opdrachten kan deels toegeschreven worden aan het ontbreken van de beoordelaarsrol bij het Kenniscentrum.

Verbetersuggestie 1: heldere afstemming *vooraf* tussen verschillende begeleiders over de op te leveren producten. Het gaat hierbij vooral om afspraken tussen de onderzoeker(s) van het Kenniscentrum en de beoordelaar(s)/coördinator van het VastgoedLAB. Een opdrachtgever uit de praktijk heeft soms een andere outputbehoefte dan wat het opleidingsprogramma voorschrijft. Hoewel er binnen het VastgoedLAB zeker ruimte is voor alternatieve en creatieve uitwerking van de opdrachten, moet dit in de communicatie van tevoren helder afgesproken worden.

Verbetersuggestie 2: in het vervolg moet de onderzoeksbegeleider vanuit het Kenniscentrum ook beoordelaar voor onderwijsproducten (en zo mogelijk ook coach) zijn. Dan is sturing natuurlijker en gemakkelijker en kan een beter resultaat behaald worden.

³⁸ Werkgroep Bouwen & Duurzaamheid, onderzoeker Kenniscentrum, docenten opleiding Vastgoed & Makelaardij, coaches binnen VastgoedLAB

³⁹ Marielle Bovenhoff

6.3 Aanbevelingen contacten met opdrachtgevers van projecten

Het contact met de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid verliep over het algemeen goed, maar de status van deze werkgroep was voor de studenten na enkele weken nog niet duidelijk. De studenten hebben de werkgroep en het Cocreatieproces meer macht toegedicht dan zij in feite hebben. Dat heeft tot teleurstelling geleid over de bijdrage die studenten konden leveren.

Studenten van de opdracht 'Transformatie openbare ruimte' hebben op advies van hun opdrachtgever contact opgenomen met de landschapsarchitect die door de vier partijen (winkelcentrum, gemeente, twee corporaties) is ingehuurd om een plan te maken voor het centrumgebied. Het contact verliep niet zoals de studenten hadden verwacht, omdat de architect het niet als zijn opdracht zag om samen te werken met studenten. Daarmee was voor hem – en ook voor de studenten – de kous af. De studenten zagen er vervolgens geen heil in om via de stagiair van deze architect alsnog te proberen contact te leggen en samenwerkingsmogelijkheden te verkennen.

Verbetersuggestie 3: in het algemeen is het belangrijk dat opdrachtgevers direct helder zijn over hun rol, invloed en macht in een complex proces. In het geval van Cocreatie Paddepoel: de werkgroep Bouwen & Duurzaamheid heeft slechts een adviserende rol bij ruimtelijke projecten, terwijl studenten dachten dat de werkgroep ook besluiten kon nemen.

Verbetersuggestie 4: vanuit de Hanzehogeschool moet aan opdrachtgevers in het algemeen expliciet worden meegegeven dat werken met en begeleiden van studenten weliswaar tot bruikbaar en verrassende resultaten kan leiden, maar in ruil daarvoor wel de benodigde tijd en instructie vergt.

Verbetersuggestie 5: door schade en schande wijs geworden en specifiek voor cocreatieprocessen: cocreatie gaat met vallen en opstaan. De aanhouder wint soms, maar de opgever verliest zeker. Studenten – die vanwege hun leeftijd en ervaring hier nog nauwelijks bekend mee zijn – moeten in dit soort processen veel meer begeleid en aangemoedigd worden, zowel door de opdrachtgever als door de coaches en begeleiders vanuit de opleiding. Uiteraard is het aan studenten zelf om, met deze kennis en begeleiding, hun eigen verantwoordelijkheid te nemen en over teleurstellingen heen te stappen.

6.4 Aanbevelingen betrekken van bewoners

Het meest teleurstellend was het werven en betrekken van de bewoners. Studenten hebben de eerste bewonerssessie goed voorbereid, maar uiteindelijk kwam slechts één bewoner bij de sessie opdagen (in plaats van de aangekondigde tien). Op het e-mailadres dat studenten gebruikten voor hun communicatie, waren geen afmeldingen binnengekomen. Het e-mailadres was bij deze bewoners bekend: zij hadden per mail twee dagen van te voren nog een reminder voor de bewonersavond ontvangen.

Na evaluatie van de uitnodigingsbrief (zie bijlage 2) met de opdrachtgever, kunnen we constateren dat de brief vooral talige verwerking vereist: hij bevat veel tekst en slechts één foto. Daardoor is misschien een bepaalde groep bewoners (die minder talig ontwikkeld is) bij voorbaat al uitgesloten van deelname. Daarnaast is de oproep aan bewoners om mee te denken bij nader inzien nogal abstract: wat betekent 'meedenken' eigenlijk? En kunnen bewoners zich daar wel iets bij voorstellen? Tot slot speelt mee dat in oktober 2016, toen de brieven bezorgd werden, de toekomstige situatie in het centrum van Paddepoel nog niet zichtbaar was. De Rabotoren stond er

nog en een bericht op de website van de wijkraad in juni 2016⁴⁰ wekte de indruk dat deze toren niet gesloopt, maar slechts verbouwd zou worden tot studentenkamers. Dit artikel laat een foto zien van de Rabo-toren en begint met de zin: 'Woningcorporatie Lefier wil in het voormalige kantoorgebouw van de Rabobank in Paddepoel appartementen voor jongeren vestigen.'

Verbetersuggestie 6: bewoners worden waarschijnlijk eerder getriggerd door beelden dan door tekst: in dit geval had een grote bewerkte foto van een 'leeg centrum' (waarop beide torens weggehaald zijn) afgedrukt kunnen worden, met daaronder de vraag: Wat wilt u hier?

Verbetersuggestie 7: de locatie van de bewonerssessies was het buurtcentrum TuinPad. Dit gebouw bevindt zich aan de zuidoostelijke rand van de wijk en is gelegen in een parkje met slechts aan één kant een straat met huizen. Om daar 's avonds in het donker naartoe te gaan (ten tijde van de bewonerssessies was het vroeg donker) kan een obstakel zijn voor bewoners. Een tweede vraag is of elke bewoner dit gebouw kent. Daarom wordt geadviseerd een centralere of zichtbaardere plek in de wijk te kiezen voor bijeenkomsten met bewoners.

Verbetersuggestie 8: studenten hadden rechtstreeks aan de deur kunnen vragen naar ideeën van bewoners, wat ook door de opdrachtgever als tip is meegegeven. Het is onduidelijk of studenten dit gedaan hebben; uit de rapporten blijkt het niet. Deze benadering lijkt op de manier waarop de buurtbodes in Selwerd te werk gaan (zie paragraaf 4.1). Zo'n aanpak vergt een goede registratie van bij welk adres er is aangebeld, of er is opengedaan, en wat de reacties en eventuele ideeën waren.

Verbetersuggestie 9: raadplegen van maatschappelijk werkers die de verschillende buurten en straten en hun bewoners goed kennen. Dat is nu alleen bij aanvang van het onderzoek gebeurd, om in kaart te brengen welke buurten of straten beter niet in het onderzoek betrokken konden worden. Zo is door de opbouwwerker van het WIJ-team afgeraden om Paddepoel-Zuidwest te betrekken; het bewonersverloop is daar erg groot en veel huishoudens kampen met eigen problematiek, waardoor bewoners geen ruimte hebben voor een buurtoverstijgend project als Cocreatie.

Er is echter wel met opzet voor gekozen om studenten zelf aan te laten bellen in een aantal straten, omdat zij vertegenwoordigers zijn van een groep die zich in de nabije toekomst in de wijk vestigt. Het was de bedoeling bij huidige bewoners nu alvast goodwill te kweken door gezamenlijk ideeën te bedenken voor een specifiek gebied waar alle wijkbewoners van kunnen profiteren.

Voor vervolgonderzoek is het een goed idee om opbouwwerkers of bewoners die de wijk goed kennen, mee te laten gaan met studenten die de wijk (nog) niet goed kennen.

In de (internationale) onderzoeksliteratuur zijn ook ideeën te vinden om meer bewoners te betrekken bij initiatieven voor de wijk. May (2007) geeft twee suggesties om het aantal actieve burgers te vergroten. De eerste is een willekeurige steekproef trekken uit de populatie en de geselecteerde bewoners persoonlijk benaderen. Deze *persoonlijke benadering* moet de vorm hebben van een uitnodiging om op hoog niveau van betrokkenheid iets voor de gemeenschap te doen. Er wordt dus echt commitment gevraagd, waarmee deze benadering zich richt op een kleine groep mensen die dat wil én kan. Onderzoek toont aan dat deze wijze van benaderen een positieve respons van zo'n 10% oplevert. May adviseert om hierbij ervaren professionals in te zetten voor de begeleiding.

⁴⁰ Groen licht voor jongerenhuisvesting in Rabo-toren (Polaris), 13 juni 2016

De tweede manier om de 'vijver' te vergroten, is *sneeuwballen*. Daarbij worden reeds actieve bewoners gevraagd mensen in hun eigen kring te werven, die vervolgens weer mensen in hún kring werven, enzovoort. Deze wijze is wetenschappelijk onderzocht en Brits onderzoek laat zien dat 80% van de actieve burgers op deze wijze betrokken geraakt is door mensen die zij kennen: sociale netwerken spelen dus een sleutelrol (Birchall & Simmons 2004).

Simmons & Birchall (2005) wijzen op de combinatie van factoren om burgerparticipatie te stimuleren. Voor het knelpunt 'bewoners betrekken', dat we hierboven bespraken, is de factor mobilisatie (*mobilization link*) belangrijk: mensen moeten direct benaderd worden door mensen die zij vertrouwen. Het is weinig kansrijk ervan uit te gaan dat mensen zich wel zullen melden als ze een poster zien of een folder in hun brievenbus vinden (of een bericht in de wijkkrant lezen, MB). Slechts een minderheid van actieve burgers zoekt zélf gelegenheden tot participatie; voor de meesten is gevraagd worden belangrijk en als zij degenen die hen vragen kennen en vertrouwen, is de kans nog groter dat ze daadwerkelijk mee gaan doen (Birchall & Simmons 2004). Daarnaast speelt uiteraard ook een rol of mensen zich betrokken voelen bij een thema en/of daar zelf een belang bij hebben.

Tot slot een kanttekening van May (2007): hoe effectief deze methoden ook kunnen zijn, de vijver met actieve en sterk betrokken burgers zal nooit heel groot worden. Hooguit zo'n 10% van de populatie heeft de capaciteit én bevindt zich in de levensfase waarin het past om actief een rol te vervullen. Een klein aantal actieve burgers betekent volgens May echter niet noodzakelijkerwijs dat een gemeenschapsproject een mislukking is; 10% van een grote populatie is nog altijd een groot aantal. Vertaald naar Paddepoel en uitgaande van de potentieel actieve populatie 13 tot 80-jarigen⁴¹ in 2016 levert 8261 mensen op. 10% (of zelfs maar 1%) daarvan levert nog steeds een aanzienlijke groep op.

Een laatste kanttekening: Paddepoel is een zeer diverse wijk qua inwoners. Het is ook een grote wijk met ruim 10.000 inwoners. Bij een zo groot aantal inwoners is het de vraag of mensen zich verbonden voelen met een wijk als geheel, of eigenlijk eerder met hun (sub)buurt. Waarschijnlijk is voor veel mensen dit laatste het geval.

6.5 Aanbevelingen voor complexe opdrachten

Achteraf gezien is de complexiteit van de opdracht, in elk geval de opdracht 'Transformatie openbare ruimte', wellicht te groot geweest om als project door studenten kans van slagen te hebben. Een aantal onvoorziene zaken (zoals een ingehuurde architect die niet openstond voor samenwerking met studenten; bewoners die niet kwamen opdagen), een veelheid van partijen, de macht die *niet* bij de opdrachtgever en bij Cocreatie ligt... Het wekt dan ook geen verbazing dat studenten schrijven dat zij tijdens het proces het gevoel kregen 'voor spek en bonen' mee te doen (Boekel et al. 2016).

Voor de opdracht 'Transformatie openbare ruimte' was het bovendien jammer dat het globale ontwerp voor het omgevingsplan inclusief parkeeropgave eind november nog niet gereed was. Deze puzzel blijkt zo complex om met alle vier partijen (gemeente, winkelcentrum, corporaties) op te lossen, dat ook in april 2017 nog geen grote lijnen zijn vastgesteld. Pas als die er liggen, kunnen bewoners betrokken worden om concrete ideeën in te brengen. Deze vertraging in het proces was in

⁴¹ Deze leeftijdsafbakening is gekozen omdat die aansluit bij leeftijdscategorieën in de Buurtmonitor (2016), waardoor bewondersaantallen gemakkelijk opgeteld konden worden.

september 2016 niet voorzien, maar heeft er wel toe geleid dat de studenten (in samenwerking met bewoners) niet met concrete ideeën aan de slag konden.

Verbetersuggestie 10: voor complexe opdrachten is een helder kader nodig, zeker aan het begin van het derde jaar van een hbo-opleiding. Ook was er achteraf gezien meer instructie nodig dan de filosofie van VastgoedLAB aangeeft. Als directe instructie indruist tegen het onderwijskader waarbinnen de studenten hun onderzoek doen, is het wellicht eerlijker en beter om een zeer complexe opdracht niet te verstrekken aan deze doelgroep, maar op zoek te gaan naar afstudeerders.

Verbetersuggestie 11: voor het ontbreken van grote lijnen voor een omgevingsplan, is het moeilijk een verbetersuggestie aan te dragen. Het gaat hier om een onvoorziene vertraging, die op een cruciaal moment (ten tijde van de bewonerssessies) optrad.

6.6 Tot slot

Vanaf de zijlijn is het ondoenlijk en ook niet gepast om grootse suggesties aan te dragen voor het cocreatieproces zelf. Wel kan een kleine stap voor een groot verschil zorgen. Deze stap is inzetten op het goed beleggen van communicatieve en administratieve taken van Cocreatie Paddepoel. Momenteel worden deze taken onvoldoende opgepakt, wat deels komt omdat ze niet helder gedefinieerd zijn. Ook kunnen de huidige actieve bewoners maar een deel van de taken vervullen, omdat ze structureel van aard en daarmee tijdrovend zijn.

Hier speelt een bredere ontwikkeling die de laatste jaren het vrijwilligerswerk lijkt te kenmerken: het wordt steeds moeilijker om burgers te vinden die *structureel* een taak op zich willen nemen (o.a. Kullberg 2009, Houwelingen et al. 2014, Vermeij & Gieling 2016, May 2007, Bovenhoff et al. 2016). Kullberg spreekt in 2009 de verwachting uit dat voor bewoners in het algemeen en in stedelijke probleemwijken in het bijzonder, de vrijwillige inzet in toenemende mate incidenteel en ad hoc zal zijn. Vermeij & Gieling refereren aan drukke levens die moderne mensen leiden, en daardoor 'lijkt het niet waarschijnlijk dat veel bewoners zullen meegaan in goedbedoelde idealen, waarbij bewoners zelf tijdrovende klussen op zich moeten nemen.' (2016: 40). Houwelingen et al. schrijven: 'Volgens veel mensen met wie we voor het onderzoek in gemeenten spraken, wordt het tegenwoordig steeds moeilijker vrijwilligers te vinden die zich voor langere perioden committeren.' (2014: 231). Of zoals een van de actieve vrijwilligers in de gemeente Slochteren opmerkte: 'Heel veel mensen willen best wel een keertje iets doen, maar het moet geen vaste verplichting worden.' (Bovenhoff et al. 2016).

Eén van de structurele taken binnen Cocreatie Paddepoel is het goed organiseren van de interne communicatie: daarbij hoort bijvoorbeeld een goed registratiesysteem voor aanwezigheid bij de plenaire bijeenkomsten, en het uitzetten van acties uit bijeenkomsten inclusief organisatie van de follow-up. Hetzelfde geldt voor een andere structurele activiteit: de externe communicatie, zoals het beheren en actueel houden van een online platform, of dat nu een website, facebook-account of een ander platform is. Voor de continuïteit van het cocreatieproject is het aan te raden hier structurele bemensing voor te vinden, en te faciliteren door bijvoorbeeld een financiële vergoeding.

Bronnen

- Arends, J. (2015), Vrijwilligerswerk. In: Centraal Bureau voor de Statistiek (2015), *Sociale samenhang. Wat ons bindt en verdeelt*.
- Bakker, J., B. Denters & P.J. Klok (2011), Welke burger telt mee(r) in de doe-democratie? *Beleid en Maatschappij* (38) 4
- Birchall, J. & R. Simmons (2004), *User power. The participation of users in public services*. A report prepared for the National Consumer Council.
- Bokhorst, M., J. Edelenbos, J. Koppenjan & M. Oude Vrielink (2015), Burgercoöperaties. Speler of speelbal in de nieuwe verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving. *Bestuurskunde*, 24 (2)
- Boekel, M. van, M. van der Vlugt, S. Vogel en J. Zijlstra (2016), *Paddepoel als één geheel. Bewoners betrekken bij het vormgeven van de openbare ruimte*. Onderzoeksrapport 3^ejaarssemester VastgoedLAB, opleiding Vastgoed & Makelaardij, Hanzehogeschool Groningen.
- Boekel, M. van, M. van der Vlugt, S. Vogel en J. Zijlstra (2017), *Paddepoel voor jong en oud. Een advies over mogelijke oplossingen om de wijk te verbinden*. Adviesrapport 3^ejaarssemester VastgoedLAB, opleiding Vastgoed & Makelaardij, Hanzehogeschool Groningen.
- Boerema, D. (2016), *Opleidingsniveau Social Media gebruikers Nederland, april 2016*, geraadpleegd op 17 maart 2017 via <http://www.ideesonline.nl/opleidingsniveau-social-media-gebruikers-nederland/>
- Bovenhoff, M. (2016), *Van jong tot oud & WIJS in Paddepoel. Vooronderzoek naar het betrekken van studenten en bewoners bij de ruimtelijke herstructurering in het centrum van de Groningse wijk Paddepoel*. Groningen: Kenniscentrum NoorderRuimte
- Bovenhoff, M., S. Meier & S. Zamir (2016), *Slim samenwerken in Slochteren. Wat maakt coproductie van maatschappelijke voorzieningen succesvol? Concept*, Groningen: Kenniscentrum NoorderRuimte.
- Brandsma, R. (2015), Creatie en co in de stadswijk. *Dagblad van het Noorden*, 26 september 2015
- CBRE, Cyber & Locatus (2013), *Winkelcentrum Kwaliteitsmonitor. Winkelcentrum XYZ (voorbeeld)*
- Daalen, S. van, R.J. de Jonge, C. Binnerts & J. Wijnja (2017), *Een winkelcentrum voor iedereen*. Adviesrapport 3^ejaarssemester VastgoedLAB, opleiding Vastgoed & Makelaardij, Hanzehogeschool Groningen.
- Dalen, R. van (2016), Twee extra woontorens in Paddepoel. *Dagblad van het Noorden*, 22 december 2016
- Denters, B., E. Tonkens, I. Verhoeven & J. Bakker (2013), *Burgers maken hun buurt*. Uitgave van Platform 31.
- Everts, P. (2014), *Routekaart Co-creatie Paddepoel 2014-2015*. The Social Innovation Foundation (TSIF)
- Gemeente Groningen (2011), *Structuurvisie detailhandel Groningen 2011-2020*
- Gemeente Groningen (2013), *Bestemmingsplan Paddepoel Centrum, Detailhandel* geraadpleegd via plannen.groningen.nl
- Gemeente Groningen (2010), *Wijkperspectief Paddepoel. Gevarieerd en verbonden*. Afdeling Ruimtelijke Ordening/Economische Zaken
- Gemeente Groningen (2014), *Coalitieakkoord 2014-2018. D66, PvdA, GroenLinks, VVD. Voor de Verandering*.

- Gemeente Groningen (2015), *Wonen in Stad. Woonvisie gemeente Groningen*.
- Gemeente Groningen (2016a), *Meerjarenprogramma Wonen 2017-2020*
- Gemeente Groningen (2016b), *Integraal Gebiedsgericht Werken, Gebiedsprogramma 2016*
- Gemeente Groningen (2017a), *Begroting 2017*, digitaal geraadpleegd via begroting.groningen.nl
- Gemeente Groningen (2017b), *Nieuwsbrief Gebiedsteam West (050-4) d.d. januari 2017*. Thema: co-creatie in Paddepoel.
- Gemeente Groningen (2017c), *Bestemmingsplan Polaris Pleiadenlaan*. Vastgesteld door de gemeenteraad op 25 januari 2017
- Groninger Gezinsbode (5 januari 1967), *De Paddepoel: tuinstad in wording*. Geraadpleegd 24 maart 2017 via www.paddepoel.info
- Jonge, R.J. de, S. van Daelen, C. Binnerts & J. Wijnja (2016), *Prettig winkelen in Paddepoel. Een verbeterde winkelbeleving*. Onderzoeksrapport 3^ejaarssemester VastgoedLAB, opleiding Vastgoed & Makelaardij, Hanzehogeschool Groningen.
- Hofman, B. (1986), *De geschiedenis van de noordelijke stadswijken. Tuinwijk, Oranjewijk, Selwerd, Paddepoel*. Groningen: Martini
- Houwelingen, P. van, A. Boele & P. Dekker (2014), *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huizenga, M. (2016), *Projectofferte Atlas & Pleione*. Geraadpleegd februari 2017 via gemeente.groningen.nl.
- Jansen, M. (2016), Rabotoren maakt plaats voor Polaris. *Groninger Gezinsbode* 7 december 2016
- Jeurissen, E. & R. Vriesde (2012), *Co-creatie 2.0. Strategische kansen voor de innovatieve politiepraktijk*. Politieacademie: afstudeerscriptie Strategische Leidinggevende Leergang 8.
- Kullberg, J. (2009), Burgerinitiatief in de woonbuurt. In: Dekker, P. & J. de Hart (2009), *Vrijwilligers in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk 5*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lefier (2016), *Sloop Rabotoren van start*. www.lefier.nl
- May, J. (2007), The Triangle of Engagement: An Unusual Way of Looking at the Usual Suspects. *Public Money & Management* 27 (1), 69-75.
- Meijer, A. & D. van Berlo (2011), Netwerken van individuen: nieuwe samenwerking in het publieke domein. *Bestuurswetenschappen* 4, 2011.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2013), *De Doe-democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving*.
- Mulder, I.J. (2012). *Co-creatie in het publieke domein: een vanzelfsprekendheid*. Stichting Toekomstbeeld der Techniek
- Nijestee (2016), *Begroting voor 2017*. Geraadpleegd 17 februari 2017 via [https://www.nijestee.nl/over-nijestee/nieuws/begroting-voor-2017.../\\$2432/\\$2433](https://www.nijestee.nl/over-nijestee/nieuws/begroting-voor-2017.../$2432/$2433)
- Putnam, R.D. (2000), Bowling alone: America's declining social capital. *Culture and Politics*, 223-234, Palgrave Macmillan US

- Rozema, J., A. Boven & R. van der Molen (2016), *Buur voor buur. De aanpak van een buurtinitiatief in de Groningse wijk Paddepoel*. Groningen: Kenniscentrum NoorderRuimte
- Simmons, R. & J. Birchall (2005), A joined-up approach to user participation in public services: strengthening the "Participation Chain". *Social Policy & Administration*, 39 (3), 260-283
- Sørensen E. & J. Torfing (2016), Co-initiation of collaborative innovation in urban spaces, *Urban Affairs Review*, 1-31
- Timmerman, J. (2014), *Bevorderende en belemmerende factoren van burgerinitiatieven*. Universiteit Utrecht, masterscriptie.
- Tonkens, E. (2016), Het democratisch tekort van de decentralisaties, In: Transitiecommissie Sociaal Domein (2016), *De decentralisaties in het sociaal domein: wie houdt er niet van kakelbont? Essays over de relatie tussen burger en bestuur*.
- Van de Wijdeven, T.M.F. (2012). *Doe-democratie: Over actief burgerschap in stadswijken*. Delft: Eburon
- Veer, N. van der, R. Sival & I. van der Meer (2016), *Nationale Social Media onderzoek 2016. Het grootste trendonderzoek van Nederland naar het gebruik en verwachtingen van social media #NSMO*. Newcom Research & Consultancy BV
- Verhoeven, I., T. Metze & T. van de Wijdeven (2016). *Do-ocracy's democratic anchorage*. Paper for the joint session on Systematising Comparison of Democratic Innovations: Advanced explanations of the emergence, sustenance and failure of participatory institutions, 42nd ECPR Joint Sessions, Universidad de Salamanca (10–15 April)
- Vermeij, L. & J. Gieling (2016), *De dorpse doe-democratie. Lokaal burgerschap bekeken vanuit verschillende groepen dorpsbewoners*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Verreck, K. & B. Wijffels (2004), *Zet een boom op in de wijk. Over bewonersparticipatie en duurzaamheid*. Den Haag/Rotterdam
- Voorberg, W. H., Bekkers, V. J., & Tummers, L. G. (2015). A systematic review of co-creation and co-production: Embarking on the social innovation journey. *Public Management Review*, 17(9), 1333-1357
- VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) (2010), *Naar buiten. Spoorboekje burgerparticipatie voor raad en college*.
- Wiggers, H. (2011), *Een toekomst voor outdoor fitness in Nederland? Onderzoek naar de meerwaarde en de succesbepalende condities van outdoor fitness in Nederland*. Masterthesis, Kenniscentrum CaRES, Hanzehogeschool Groningen.
- Wijkraad Paddepoel, Verslagen Cocreatie Paddepoel januari 2015-november 2016, geraadpleegd via www.paddepoel.info

Bijlagen:

1. Kaartbeeld Paddepoel op Gebiedsprogramma gemeente Groningen
2. Uitnodigingsbrief bewoners Paddepoel (oktober 2016)
3. Enquêtevragen Transformatie openbare ruimte
4. Enquêtevragen Winkelcentrum

Bijlage 1: kaartbeeld Paddepoel op Gebiedsprogramma gemeente Groningen

PADDEPOEL

CONCEPT

WIJKOVERZICHT WEST

CO-CREATIE PADDEPOEL

- Bouw & Duurzaamheid**
 - a. Ontwikkelen bouwplan Paddepoel
 - b. Info-centrum duurzaamheid in winkelcentrum
 - c. Ontwikkelen Demo-woning
- Moestuintes & Groene wandelroutes**
 - a. Uitwerking plannen voor moestuintes en groenstroken
 - b. Uitwerking plannen voor thematische wandelroutes
- Kinderen maken de toekomen**
 - a. Kinderen maken beleidsplannen voor de wijk (schoolop (H)kerschool)
 - b. Ontwikkelen kinderrandnet
- Kunststrategie**
 - a. Opzet kunstroute Paddepoel
- Sport & Recreatie**
 - a. Outdoor fitness
- Veiligheid & Verkeer**
 - a. Opzet verkeersstrategieplan noordoost paddepoel
- Wijkwerken**
 - a. Grand café Barmief
 - b. Onderhoud sunen Blauwborgje
- Toekomst winkelcentrum**
 - a. Overleg met ondernemersvereniging
- Wijknet jongeren en studenten (WJJS)**

SOCIALE PROJECTEN

- 1 Spelcontainer (a. spelcontainer vast, b. spelcontainer mobiel)
- 2 Vreedzame wijk - Verlangde schooldag - Brugfunctionaris
- 3 Reparatie in Barmief
- 4 Boodschappendienst - Noordetug
- 5 Alzheimercafé - Blauwborgje
- 6 Huiskamer Casporator - voor bewoners van Casporoflat

OVERIGE PROJECTEN SOCIAAL

- Jeugd**
- Wijken voor jeugd
 - Huiskamer (huiskamerproject - nachtelijke opening van SkagME voor heel heelbare kinderen)
 - Hometraining (youthwork, jeugdcoach) (H)kerschool
 - Groningen F4 (school)
 - Barmief (overleg voor kinderen, Schoolambassade, Jeugdportierwerk, Jeugdorganisatie)
 - KIM

Maatschappelijke participatie

- Verlaterscafé - Nivo
- Multiculturele vrouwen groepen - JasmijnMUD
- Truocadministratie (H)kerschool
- Samenwerking kerken op het terrein van WMO
- Helpdienst Blauwborgje (H)kerschool - Humanitas
- Leeggroep vrouwen (overleg, rode CIG, kerken en omgeving)
- Wijkwerken - Nivo, Iedere, Welzijn, Lente

Armoedebestrijding

- Taalpunt - Humanitas/Afzcollege

Zorg

- Ontwikkeling Wijkteam Selward (vrij Facitoverleidend)
- Samenwerking NVD in frontoffice verlatersschool en STIP
- Mantelzorgondersteuning (- spreelkaar, mantelzorgondersteuning, -activiteiten) (Humanitas)

Aan de informatie in deze poster kunnen geen rechten worden ontleend



ONTWIKKELINGEN FYSIEK

- 1 Ontwikkelingen winkelcentrum en omgeving, bijv.:
 - a. nieuwbouw Trefpoel (sept. 2016)
 - b. renovatie Castorflat (okt. 2016)
 - c. Rabotoren (okt. planning)
 - d. GAK-locatie (sept. planning)
- 2 Ontwikkelingen nieuwbouw jongerenhuizingen Relisepone, bijv.:
 - a. Woldring-locatie (planning)
 - b. ACM-locatie
 - c. Gem-betec
 - d. Brivec
 - e. Strakon-locatie
- 3 Ontwikkeling nieuwbouw jongerenhuizingen Zonnelaan (jan. 2016, okt. 2016)
- 4 Fietspadplan, 'Gimme Route' (sept. 2016, okt. 2016)
- 5 Renovatie/Energieproject (hul op de meter) Pleiadelaan (okt. 2016)
- 6 Aanpassing Relisepoleen (okt. 2016)
- 7 Ontwikkeling gevelverwarmingsunit (gemeentewerf), tentativering 2016
- 8 Besserscoopark (planning)
- 9 Ontw. obstakelrijpe routes naar Winkelcentrum

PROGRAMMA STADSREHEER 2016

- Vervangen Speedpostellen:**
- Avondstelaan (nabij nr. 41)
 - Capellastraat (nabij nr. 24)
 - Capellastraat (nabij nr. 48)
 - Noorderkerkestraat (nabij nr. 95)
 - Schorpioenstraat (nabij nr. 2)
 - Uranusstraat (nabij nr. 3)
 - Weegschaalstraat (nabij nr. 31)

Asfaltieren rijbaan:

- Algotaan
- Capellastraat
- Castorstraat
- Draakstraat
- Eenhoornstraat
- Hagedestraat

Versie 5 - 16 november 2015

Bijlage 2: uitnodigingsbrief bewonerssessie, oktober 2016



Nieuw kloppend hart van de wijk!

Aan de bewoners van dit adres
Oktober 2016



Geachte heer/mevrouw,

Zoals u wellicht weet, is Paddepoel volop aan het vernieuwen en daar is hulp van bewoners bij nodig. In opdracht van de werkgroep Bouw & Duurzaamheid van Co-Creatie Paddepoel gaan wij kijken welke mogelijkheden er zijn om een mooie plek te maken van de groenstrook aan de Wilgenlaan. Een plek waar het prettig vertoeven is. Nu het winkelcentrum gaat uitbreiden, willen wij daarnaast met u als bewoners bedenken hoe het winkelcentrum aantrekkelijker wordt en in de toekomst zal blijven.



Wie zijn wij?

Wij zijn derdejaars studenten Vastgoed & Makelaardij aan de Hanzehogeschool Groningen. Met ons onderzoek willen wij bijdragen aan een voor u mooiere wijk, die ook in de toekomst aantrekkelijk is voor alle bewoners. Enkele dagdelen per week werken wij bij WIJS in het winkelcentrum.



Wat verandert er in het centrum van Paddepoel?

In het hart van Paddepoel komen twee nieuwe jongerencomplexen. Op de plaats van de huidige Rabo-toren komt een nieuw jongerencomplex. Ook het voormalige GAK-kantoor zal plaats maken voor twee nieuwe woontorens. Hierdoor komen er ruim 1.000 jongeren te wonen in het hart van de wijk. Namens de gemeente maakt een landschapsarchitect een schets met mogelijkheden voor het toekomstige groene gebied tussen de twee nieuwe jongerencomplexen. Het winkelcentrum gaat ook vernieuwen. Als het winkelcentrum zo ingericht wordt dat jong en oud er terecht kunnen, krijgt de wijk een nieuw kloppend hart. Voor meer informatie over deze veranderingen verwijzen wij u naar de website www.paddepoel.info.

Wat willen de bewoners?

Wij zoeken een aantal bewoners die het leuk vinden om met ons mee te denken over een concreet plan voor een deel van het winkelcentrum en/of voor de openbare ruimte. Weet u nu al dat u *niet* kunt of wilt deelnemen? Dan vragen wij u om u af te melden op het volgende adres: paddepoelbruist@outlook.com. Ontvangen wij voor **24 oktober** geen afmelding, dan kunt u ons de komende twee weken aan de deur verwachten. Wij hopen op positieve inbreng van bewoners, zodat we samen tot een mooi plan kunnen komen!

Namens de werkgroep Bouw & Duurzaamheid,

*Kenniscentrum
Noorderruimte
Hanzehogeschool
Mariëlle Bovenhoff
Onderzoeker*

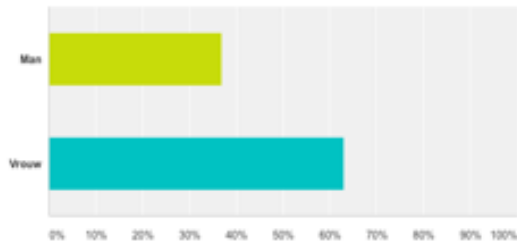
*Team Openbare ruimte
Mas van Boekel
Martsje van der Vlugt
Selma Vogel
Jenna Zijlstra*

*Team Winkelcentrum
Coen Binnerts
Stijn van Daelen
Robbert Jan de Jonge
Jos Wijnja*

Bijlage 3: Enquêtevragen Transformatie openbare ruimte

Wat is je geslacht?

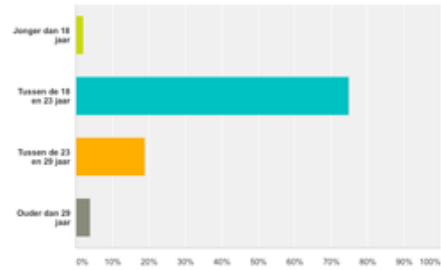
Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0



Grafiek 1: Geslacht

Hoe oud ben je?

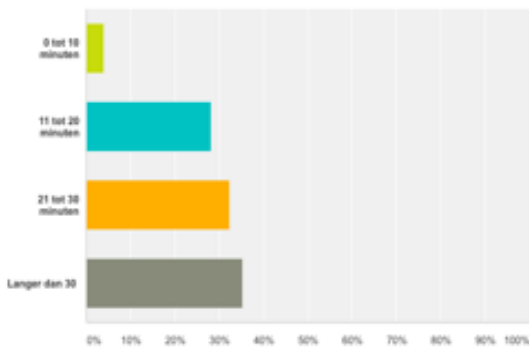
Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0



Grafiek 2: Leeftijd

Hoelang ben je bereid om te reizen naar je werk/school?

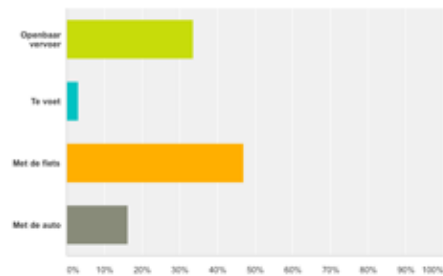
Beantwoord: 99 Overgeslagen: 1



Grafiek 3: Reistijd

Hoe ga je naar je werk/school?

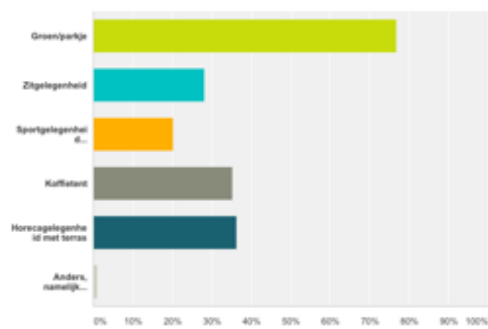
Beantwoord: 99 Overgeslagen: 2



Grafiek 4: Type vervoer

Wanneer er een openbare ruimte naast je woning is, wat zou je daar graag zien? (Meerdere antwoorden mogelijk)

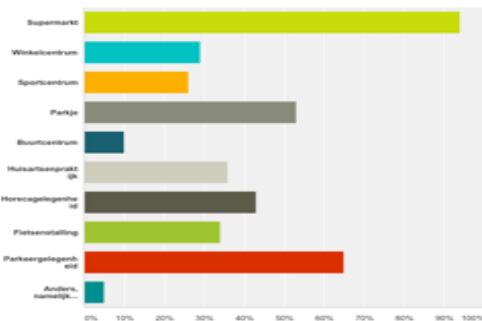
Beantwoord: 99 Overgeslagen: 1



Grafiek 6: Invulling openbare ruimte

Welke faciliteiten moet een wijk bieden als je daar woont? (Meerdere antwoorden mogelijk)

Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0



Grafiek 5: Faciliteiten

Vind je het belangrijk om in contact te staan met je buurtgenoten?

Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0

Antwoordkeuzen	Reacties
Ja, wel met mijn naaste buren maar niet met de rest van de wijk	61,00% 61
Ja, wel met mijn naaste buren en de rest van de wijk	24,00% 24
Nee liever niet	15,00% 15
Totaal	100

Grafiek 7: Contacten

Ik vind maatschappelijke activiteiten in mijn buurt belangrijk (denk aan ouderen helpen/buurt BBQ/spelletjesmiddag).

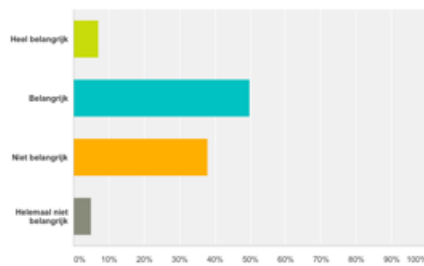
Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0

Antwoordkeuzen	Reacties
Heel belangrijk	8,00% 8
Belangrijk	41,00% 41
Niet belangrijk	42,00% 42
Helemaal niet belangrijk	9,00% 9
Totaal	100

Grafiek 8: Activiteiten

Ik vind het belangrijk om tussen mijn leeftijdsgenoten te wonen.

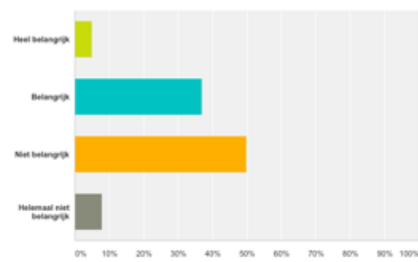
Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0



Grafiek 9: Buurtgenoten

Een ontmoetingsplaats in mijn directe omgeving vind ik..

Beantwoord: 100 Overgeslagen: 0



Grafiek 10: Ontmoetingsplaats

Bijlage 4: Enquêtevragen winkelcentrum



